

ACHERON

M·AGRIPPA·L·F·COSTERTIVM·FECIT

ACTA HISTORICA ET
ORIENTALIA
NEOSOLIENSIA

| TOMUS XII | VOL. 18., 2022 |

ISSN: 1339-6870

ACHERON

ACTA HISTORICA ET ORIENTALIA NEOSOLIENSIA

Študentský historický časopis

12/2022

Vol. 18

ACTA HISTORICA ET ORIENTALIA NEOSOLIENSIA

Študentský historický časopis ACHERON

Vychádza 1x ročne

Vydáva: Študentská historická spoločnosť pri Katedre histórie Filozofickej fakulty
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

© ŠHS, Banská Bystrica, 2022

ISSN 1339-6870

Redakčná rada:

Henrieta Tomášeková (šéfredaktorka)
Alexandra Halajová
Simona Kántorová

Recenzenti:

Mgr. Patrik Kunec, PhD.
doc. PhDr. Marek Syrný, PhD.
Mgr. Mária Letzová
doc. PhDr. Peter Olexák, PhD.

Titulná fotografia zdroj:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Pantheon#/media/Soubor:20190406-DSC5193_Panteon.jpg

Milí čitatelia!

Aktuálne číslo študentského historického časopisu *Acheron* Vám prináša novú nádielku vybraných tém. V tohtoročnom čísle nájdete práce študentov z Banskej Bystrice, Ružomberka či Trnavy.

Chronologicky započneme v období neskorej antiky, kde nám S. Červeňanský svojím úvodným článkom prezentuje rôzne výklady slovenských historikov zániku jednej z najväčších mocností starovekého sveta. Na staršie obdobie dejín ďalej nadväzuje J. Skácel s pohľadom na každodenný život írskych mníchov, svedectvo ktorého čerpá z dobového prameňa *Život sv. Kolumbu*.

Domácim dejinám sa venujú príspevky hneď dvoch autorov. Obdobie stredovekých bojov o moc a postavenie nám cez postavu Mikuláša z Gorjan predstaví M. Kotrha, a z dejín a udalostí 20. storočia sa skrze prácu autorky J. Ivankovej zameriame na kontroverznú postavu Ferdinanda Ďurčanského.

Ako môžeme vidieť, historická veda sa neustále rozvíja, s čím zaznamenávame aj prísun informácií o inováciách historického výskumu. Z tohto dôvodu je súčasťou aktuálneho čísla aj súhrnná správa o konferencii *Digital humanities*, zameraná na najnovšie trendy v oblasti sprístupňovania písomného dedičstva.

Ako odporúčanie nebudú chýbať ani knižné recenzie tematicky pestrej odbornej literatúry.

V závere pre Vás máme pripravenú už tradičnú rubriku *Vedeli ste, že...?* s novými zaujímavosťami domácich i svetových dejín.

Príjemné čítanie, pevné zdravie
a duševnú pohodu Vám praje

Henrieta Tomášeková

Štúdie:

Mgr. Samuel Červeňanský

**Interpretácie konca Západorímskej ríše
a neskorej antiky v modernej slovenskej
historiografii** s. 5 – 12

Bc. Juraj Skácel

**Špecifické črty írskoho mníšstva zahrnuté
v Adamnánovom Živote sv. Kolumbu** s. 13 – 18

Bc. Miroslav Kotrha

**Cesta Mikuláša z Gorjan mladšieho
k titulu uhorského palatína** s. 19 – 32

Bc. Jana Ivanková

**Frakcia ľudáckeho povojnového exilu pod
vedením Ferdinanda Ďurčanského** s. 33 – 40

Matej Smida

**Správa z konferencie Digital humanities –
nástroje sprístupňovania historického
dedičstva** s. 41 – 43

Recenzie:

Mgr. Adam Čuchor

**Kanonické vizitácie 16. – 18. storočia v
slovenských dejinách** s. 44 – 45

Mgr. Adam Čuchor

**Odbojové aktivity vojvodinských Slovákov v
rokoch 1938 - 1941** s. 46 – 48

Zaujímavosti:

Vedeli ste, že...? s. 49 – 51

Interpretácie konca Západorímskej ríše a neskorej antiky v modernej slovenskej historiografii

Mgr. Samuel Červeňanský
Katolícka univerzita v Ružomberku

Rímska ríša sa považuje za jeden zo stavebných kameňov európskej civilizácie. Vďaka bohatej osvieteneckej tradícii sa dnes pozeráme na udalosti okolo zániku Západorímskej ríše s vedomím úpadku a zániku. Azda najviac populárnou prácou je kniha *Úpadok a zánik Rimanov* z pera anglického historika Edwarda Gibbona.¹ Nasvedčuje tomu nové vydanie tejto knihy vo vydavateľstve Premedia.² Moderný historický výskum sa však pozerá na udalosti neskoroantickkej spoločnosti už z iného uhla pohľadu. Odbornú verejnosť o tom presvedčili práce od Petra Browna³ a Arnolda H. M. Jonesa,⁴ ktoré hovoria o neskorej antike nie ako o dobe úpadku, ale kontinuity, na základoch ktorej sa vybudoval európsky stredovek.⁵

V nasledujúcom článku sa pokúsime analyzovať interpretačné rámce slovenských historikov a odborníkov v tejto oblasti za posledných tridsať rokov. Bude nás zaujímať ako interpretovali akademici zlomové udalosti: zosadenie posledného západorímskeho cisára v roku 476, kontinuálne pokračovanie rímskej antiky v podobe Východorímskej ríše, obliehanie Konštantínopola v roku 626 a iné. Zaujímavé bude sledovať spôsob práce odborníkov s chronológiou neskororímskych dejín, ktoré udalosti považovali za významné, ale aj ich vlastné interpretácie postupného zániku Západorímskej ríše a spoločnosti.

Pavol Valachovič patrí medzi najvýznamnejších historikov na Slovensku venujúcich sa Rímskej ríši. Vo svojej knihe *Stručné dejiny starovekého Ríma* vyslovil pomerne konzervatívny záver. Zosadením Romula Augusta v roku 476 skončil 1300-ročný vývoj Rímskej ríše na západe Európy – nastal rozklad politickej moci.⁶ Usudzoval, že barbarské kmene v 4. a 5. storočí prichádzali s cieľom nájsť priestor pre ďalší život. Na obsadenom území vznikali nové zmiešané spoločenstvá barbarského a romanizovaného obyvateľstva, barbarské kráľovstvá, ako dedičstvo (západo) rímskej civilizácie.⁷

¹ GIBBON, Edward. *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Strahan & Cadell, 1776 – 1789.

² GIBBON, Edward. *Úpadok a zánik Rímskej ríše*. 2. vyd. Bratislava: Premedia, 2022, 488 s. ISBN 978-80-8159-995-8.

³ BROWN, Peter. *The World of Late Antiquity, AD 150 – 750*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971, 216 s.

⁴ JONES, Arnold H. M. *The Later Roman Empire, 284 – 602 : A Social, Economic and Administrative Survey*. Vol. II. Oxford: Basil Blackwell, 1964, s. 524-1068.

⁵ BABIČ, Marek. Moderné historické interpretácie konca Západorímskej ríše : Zánik alebo komplexná kultúrna transformácia? In: *Kultúrne dejiny*, 2018, roč. 9, č. 2, s. 168-181. ISSN 1338-2209.

⁶ VALACHOVIČ, Pavol. *Stručné dejiny starovekého Ríma*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, s. 101-102. ISBN 9788071657453.

⁷ VALACHOVIČ, P. *Stručné dejiny*, s. 102.

V inom článku analyzoval súčasný vývoj a trendy v štúdiu neskorej antiky.⁸ Hodnotil, že existujú tri hlavné smery nazerania na neskorú antiku: úpadkové obdobie (reprezentované Gibbonom), chápanie neskorej antiky ako prechod od jednej epochy k druhej, alebo obdobie mimoriadne plodné a obsažné, charakteristické pre súčasnú dobu.⁹ Okrem toho pripomína, že v súčasnosti sa čoraz viac rozvíjajú projekty a píše odborná literatúra, ktorá sa zaoberá otázkou pokračovania Rímskej ríše a jej inštitúcií v nasledujúcich storočiach.¹⁰ Informoval taktiež o projekte *Transformation of Roman World*, ktorý prišiel s výsledkami, že antický svet sa menil pomaly a samotný zánik Západorímskej ríše nebol zavinený jedinou udalosťou alebo príčinou.

Otázka chronológie a vymedzenia jednotlivých spoločenských míľnikov v prípade neskorej antiky otvára mnoho problémov. Za počiatok tohto obdobia sa všeobecne považuje nástup cisára Diocletiana (284 – 305), avšak niektorí autori uvádzajú začiatok všeobecnejším datovaním (2. storočie). Koniec rímskej antiky je ešte problematickejší. Pre *Cambridge Ancient History* končí neskorá antika rokom 330 a začínajú sa stredoveké dejiny.¹¹ Marxistická historiografia prijala za koniec staroveku rok 476,¹² zatiaľ čo modernejšia historiografia (H. Aubin, H. Pirenne) považuje za koniec antiky nástup islamu. Francúzsky odborník Bertrand Lançon hľadal koniec antiky až na začiatku 7. storočia. Za významné udalosti považoval vztýčenie Fókasovho stĺpu v roku 608, premenu pohanského Pantheonu na kresťanský chrám a následné zasvätenie Panne Márii, ale aj smrť kresťanského mysliteľa pápeža Gregora Veľkého.¹³

Valachovič taktiež rozvádza problematiku pojmu *dominát*. V súčasnosti sa chápe toto obdobie od začiatku vlády Diocletiana, až po zosadenie Romula Augustula. Avšak pojem *dominát* sa v rozličných provenienciách (príkladom je nemecká, španielska a anglická) používa rôzne.¹⁴ Pre širšie pochopenie problematiky je preto vhodnejšie používať termín neskorá antika, *Late Antiquity*. Konštatoval, že nie je príliš účelné spájať koniec antiky s konkrétnym dátumom, ale je vhodnejšie sledovať premenu a zmenu konkrétnych inštitúcií.¹⁵ Na otázku, ktoré inštitúcie sú dôležité, už autor nedáva odpoveď.

Valachovič sa napriek početným interpretáciám nepriklonil k žiadnemu z názorov, ale rozviedol viaceré pozoruhodné závery. Poukázal, že výsledky výskumov neskorej antiky otvárajú mnoho tém: zmena politického systému, vznik nových inštitúcií, úloha a funkcia miest, vplyv náboženstva na utváranie neskoroantickkej spoločnosti a iné. Zároveň poukázal na rozdielny vývoj v jednotlivých častiach ríše, nakoľko sa mnohé rímske provincie v priebehu času vyvíjali odlišne, čo malo za následok rozdielny vývoj pri prechode od antiky k stredoveku.¹⁶

Historik Marek Babic patrí medzi popredných odborníkov na neskorú antiku na Slovensku. V slovenskom kontexte sa výraznou mierou zapríčinil o pozdvihnutie výskumu a štúdia neskorej antiky. Jeho habilitačná práca *Od antiky k stredoveku*¹⁷ vyšla v roku 2009 aj ako knižná publikácia, určená pre širšiu verejnosť. Práca predstavuje prvú komplexnejšiu slovenskú monografiu k tejto

⁸ VALACHOVIČ, Pavol. Cisárstvo a zánik antického sveta. Problémy, interpretácie, perspektívy. In: *Nové historické rozhl'ady*, Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2013, roč. 3, č. 2, s. 7-15. ISSN 1338-4813.

⁹ VALACHOVIČ, P. Cisárstvo a zánik, s. 7-8.

¹⁰ VALACHOVIČ, P. Cisárstvo a zánik, s. 13.

¹¹ VALACHOVIČ, P. Cisárstvo a zánik, s. 8.

¹² MAŠKIN, Nikolaj Aleksandrovič. *Dějiny starověkého Říma*. Praha: SNPL, 1957, s. 616.

¹³ LANÇON, Bertrand. *Rome in Late Antiquity. Everyday Life and Urban Change, AD 312 – 609*. Edinburgh: University Press, 2000, s. XIII. ISBN 9780748612390.

¹⁴ VALACHOVIČ, P. Cisárstvo a zánik, s. 9-10.

¹⁵ VALACHOVIČ, P. Cisárstvo a zánik, s. 12.

¹⁶ VALACHOVIČ, P. Cisárstvo a zánik, s. 15.

¹⁷ BABIC, Marek. *Od antiky k stredoveku : Dejiny neskorého rímskeho cisárstva medzi rokmi 284 – 476*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 332. s. ISBN 9788073252021.

téme. V publikácii uviedol dva dátumy pre ohraničenie neskorej antiky – rok 284, nástup cisára Diocletiana, a rok 476, čím sa Babic zaradil ku konzervatívnejšie zmýšľajúcim historikom. Práve rok 476 môže v súčasnosti vyznievať otázne, pretože niektorí historici ho nepovažujú za skutočný medzník. Autor však zdôvodnil, že zosadenie posledného rímskeho cisára bolo symbolom viacerých historických zmien.¹⁸ Medzi hlavné aspekty tejto doby označil christianizáciu a nápor barbarských kmeňov na územie ríše. Dôležitý zlom predstavovalo v roku 395 rozdelenie impéria na východnú a západnú časť, pôvodne myslené ako dočasné riešenie.¹⁹ Za rozpadom ústrednej vlády na západe vidí Babic rozklad kompaktnej vojenskej sily potrebnej na vynútenie autority a stratu území, z ktorých plynuli zisky do štátnej pokladnice.

Taktiež uviedol tri hlavné pohľady na neskorú antiku: teóriu belgického historika Henriho Pirennea, teóriu kultúrnych historikov Arnolda J. Toynbeeho a Jamesa Burkea a najnovší smer, reprezentovaný Petrom Brownom a Petrom J. Heatherom.²⁰ Babic však konštatoval, že všetky tieto prúdy sú stále len teórie, nakoľko chýbajú dôležité informácie o ekonomike a politike 5. storočia.²¹ Taktiež sa zmienil o niektorých moderných skeptických prúdoch, ktorých predstavitelia sa pýtajú, či je možné na základe malého počtu hodnoverných dôkazov dôjsť k objektívnemu záveru v otázke zániku Západorímskej ríše. Autor sa k žiadnemu zo smerov nepridal, z čoho usudzujeme, že je zástancom komplexného a triezveho pohľadu v otázke pádu Západorímskej ríše.

Historik Peter Bystrický sa odborne venuje dejinám Slovenska a Európy v 5. a 6. storočí, obdobiu sťahovania národov, ale aj neskorej antike a Byzantskej ríši. Migráciu národov v 5. až 6. storočí spracoval v knihe s názvom *Sťahovanie národov (454–568)*. Podľa Bystrického bolo obdobie sťahovania národov doba, kedy zanikol antický svet a položili sa základy stredoveku.²² Ide o postupnú transformáciu antického sveta. Aj v súvislosti s interpretáciami úpadku a zániku Západorímskej ríše Bystrický tvrdí, že Germáni nechceli Rímsku ríšu zničiť alebo rozkúskovať.²³ Chceli využívať jej bohatstvo, a z tohto dôvodu potrebovali kompaktnú vládu. Hnala ich taktiež túžba za lepším životom a rímskymi úradmi či hodnotami. Odoaker (476 – 493) a Theodorich (493 – 526) dokonca vládli podľa Bystrického lepšie ako poslední západorímski cisári.²⁴ Okrem toho sa Odoaker, ani Theodorich nevyhlásili za cisárov. Taktiež nedosadili nového cisára, aj keď na to mali dostatočné prostriedky, ale uznávali autoritu cisára v Konštantínopole. „Rímska ríša“ preto formálne v Itálii existovala aj naďalej. Za hlavné faktory, ktoré Európu nasmerovali na cestu k stredoveku a feudalizmu, považoval vojenské družiny, vznik a rozšírenie ťažkej jazdy, vznik a rozvoj vazalských vzťahov, dedičnú funkciu kráľa, ale aj prijatie kresťanstva.²⁵

Branislav Kovár je slovenský archeológ a historik, ktorý sa odborne venuje mladšej dobe železnej a procesom vedúcim ku kolapsu pravekých a starovekých kultúr a civilizácií. V publikácii s názvom *Sila zániku : Kolapsy starovekých a stredovekých spoločností* sa v kapitole *Pád synov vlčice* venoval zániku Západorímskej ríše. Rok 476 označil za konvenčný dátum, ktorý bol dohodnutý

¹⁸ Dôležitým faktorom zániku impéria sú podľa Babica ekonomické faktory, ktoré však už viac nerozvádza.

¹⁹ BABIC, M. Od antiky, s. 222.

²⁰ BABIC, M. Od antiky, s. 233.

²¹ BABIC, M. Od antiky, s. 234.

²² BYSTRICKÝ, Peter. *Sťahovanie národov (454–568): Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania*. Bratislava: Občianske združenie Spoločnosť Pro Historia, 2008, s. 165. ISBN 978-80-970060-0-6.

²³ BYSTRICKÝ, P. *Sťahovanie národov*, s. 166.

²⁴ BYSTRICKÝ, P. *Sťahovanie národov*, s. 166.

²⁵ BYSTRICKÝ, P. *Sťahovanie národov*, s. 167.

vedcami.²⁶ Kolaps Západorímskej ríše bol však dlhodobý proces, ktorý sa nedá zúžiť na jednu historickú udalosť. Autor sa nepozeral na zánik Rímskeho impéria len z pohľadu migračných pohybov na hraniciach dunajského *limitu*, ale sa zameral na viaceré aspekty, ktoré zapríčinili jej pád. Aktivita germánskych veliteľov neboli hlavnou príčinou kolapsu Západorímskej ríše.²⁷ Analyzoval vnútorný stav Rímskej ríše, ekonomickú silu impéria, politické pohyby a meniaci sa charakter čoraz konzervatívnejšej Rímskej ríše, klimatické zmeny, epidémie, či vplyv kresťanskej morálky a nasledujúcej neochoty bežných občanov slúžiť v rímskej armáde. Kovár v tejto kapitole vyvrátil niekoľko mýtov, ktoré boli známe od Edwarda Gibbona, Charlesa Montesquieuho alebo Friedricha Nietzscheho. Gibbon totiž charakterizoval neskoro antickú spoločnosť ako „*zlenivenú a nie ochotnú chrániť hranice impéria*“. Kovár však tvrdí, že hľadanie zániku v morálnom odklone od tradícií je intelektuálna povrchnosť, a nie vedecká forma uvažovania.²⁸

Podľa Kovára nastal zlom krátko po rozdelení impéria na Západnú a Východnú časť.²⁹ Cisári danej doby vnímali toto rozdelenie len ako dočasný stav riešenia krízy, ktorý sa však už nezvrátil a stala sa z neho trvalá historická realita. Ekonomickejší východ dokázal viaceré krízy zvládnuť.³⁰ To už sa však nedalo povedať o Západorímskej ríši, ktorá okrem často meniacej sa cisárskej vlády trpela vnútornými rozpormi a bola ekonomicky zaostalejšia. Taktiež vidí príčinu zániku západnej časti v zastavení expanzie, pretože Rím už nemal možnosť dobýjať ďalšie bohaté civilizácie, v čoho dôsledku ekonomika nestačila vyplácať čoraz väčšiu a drahšiu armádu.³¹ Aj keď sa cisári pokúsili zaviesť reformy, boli to skôr chvíľkové riešenia. Už takto nalomená ekonomika preto vplyvom environmentálnych katastrof, smrtiacich pandémieí a zmeny klímy nedokázala reagovať.

Martin Hurbanič je odborníkom na dejiny ranostredovekej Byzancie a juhovýchodnej Európy s dôrazom na problematiku vzťahov Avarov a Slovanov v 6. a 7. storočí. Vydal viacero publikácií, v ktorých sa zaujímal o obdobie neskorkej antiky a obohatil tým kontext zániku neskorkej antiky o dianie vo Východorímskej ríši. Vo svojej knihe *Súboj titanov* tvrdil, že samotné premenovanie Východorímskej ríše na Byzantskú ríšu sa objavilo až v novoveku. Idea pokračovania Rímskej ríše na východe totiž nezapadala do učenej schémy delenia dejín z pohľadu západu na: starovek, stredovek a novovek.³² Rok 476 je preto spätným hodnotením moderných historikov, ktoré nemusí plne zodpovedať realite antického sveta.

Hurbanič dal ďalej do kontrastu pohľad stredovekých a antických autorov 5. a 6. storočia. Stredovekí, ale aj humanistickí vzdelanci nepovažovali Východorímsku ríšu za nasledovníka Rímskeho impéria. V stredoveku ju dokonca nazývali gréckou ríšou³³ alebo konštantínopolskou.³⁴ Avšak pisatelia 5. a 6. storočia považovali východnú časť impéria aj naďalej za Rímsku ríšu, kde vládli legitímni cisári. Hurbanič aj na margo dobytia Ríma roku 476 tvrdil, že túto „svetodejinnú“ udalosť si nikto z dobových pisateľov nevšimol.³⁵ Nevšimli si ju ani neskorší kronikári a historici.

²⁶ KOVÁR, Branislav. *Sila zániku : Kolapsy starovekých a stredovekých spoločností*. Bratislava: Premedia, 2020, s. 142. ISBN 9788081598968.

²⁷ KOVÁR, B. *Sila zániku*, s. 152.

²⁸ KOVÁR, B. *Sila zániku*, s. 150.

²⁹ KOVÁR, B. *Sila zániku*, s. 200-201.

³⁰ KOVÁR, B. *Sila zániku*, s. 159, 203-206.

³¹ KOVÁR, B. *Sila zániku*, s. 181.

³² HURBANIČ, Martin. *Súboj titanov : supervelmoci starého sveta pred nástupom islamu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020, s. 13-14. ISBN 978-80-224-1819-5.

³³ ARBAGI, Martin, G. *Byzantium in latin eyes: 800-1204*. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International, 1970, s. 27-56; GRIERSON, Philip. The Carolingian Empire in the eyes of Byzantium. In: *Nascita dell'Europa ed Europa Carolingia*. Pt. 2, 1981, s. 885-916.

³⁴ ARBAGI M. G. *Byzantium in latin eyes*, s. 143.

³⁵ HURBANIČ, M. *Súboj titanov*, s. 14.

Je evidentné, že pre dobových súčasníkov, ale aj neskorších, existovala Rímska ríša aj po strate západných území. Podľa Hurbaniča môžeme právom považovať Byzantskú ríšu za (Východo)Rímsku ríšu.³⁶ Sociálna diferenciácia na západ a východ ale aj postupné vzdialovanie týchto dvoch častí sa považoval za hlavnú príčinu interpretácií rímskej antiky ako doby kolapsu a zániku.

V jeho ďalšej knihe *Posledná vojna antiky : Avarský útok* analyzoval udalosti z obdobia obliehania Konštantínopola v roku 626. Názov publikácie evokuje istý medzník konca rímskej antiky. Samotné obliehanie Konštantínopola je potrebné chápať v širších súvislostiach posledného veľkého konfliktu antiky – Východorímsko-perzskej vojny (602 – 628).³⁷ Avarský kagan nemal záujem na úplnom zničení Rímskej ríše, čo však Peržania už mali. Cisár Hérakleios bol posledným cisárom, ktorý bránil existujúcu Rímsku ríšu v neskoriantickom tvare. V čase obliehania totiž Peržania i Avari okupovali rozľahlé územia a veľkosť Východorímskej ríše zodpovedala veľkosti v čase útokov Arabov a hrozby Bulharov. Hérakleios však dokázal vrátiť ríšu do pôvodného tvaru. Neskorší cisári už túto veľkosť nedokázali ubrániť – ríša stratila územia na úkor Arabov a Bulharov. Východorímska ríša tak prešla do svojej ďalšej fázy vývoja, stredovekej Byzancie.

Koniec antiky sa neodohral v konkrétnej udalosti, ale v politických zmenách celého vtedajšieho sveta, ktoré symbolizoval podľa Hurbaniča nástup novej expanzívnej sily – islamu.³⁸ Práve obliehanie Konštantínopolu a východorímsko-perzská vojna boli poslednou etapou pred uvedením nových zmien a pomerov nielen na Blízkom východe, ale aj v Európe. Vyvstáva preto otázka, ako súvisí rozmach islamu s vývojom v strednej Európe, pretože koniec antiky mohol nastať v európskom priestore už skôr. Hurbanič upozornil, že v neskorej antike musíme chápať dva aspekty – európsky a ázijský. V európskej tradícii je bežné oddeľovať tieto dva fenomény. Východorímska ríša sa rozprestierala na viacerých svetadieloch, a preto je potrebné chápať udalosti v 5. – 7. storočí celistvejšie nielen na lokálnej úrovni. Autor sa však záveru, či v roku 626 skutočne išlo o koniec antiky, zdržal.³⁹

Ďalší z historikov, venujúci sa neskorej antike, je Peter Olexák. Ten sa odborne venuje obdobiu neskorej antiky tak aj cirkevným dejinám na Slovensku. Olexák sa vo svojej knihe *Neskorá antika a rané kresťanstvo* čiastočne dotýka otázky úpadku rímskeho impéria. Poukázal na viaceré interpretačné rámce: revizionizmus Petra Browna, teória mentálneho archetypu pádu impéria či dvestodesať dôvodov dekadencie a úpadku Ríma, ktoré formuloval nemecký historik Alexander Demandt, ale aj teória kontinuity a postupnej transformácie.⁴⁰ Autor sa však nepriklonil k žiadnej z teórií. V článku *Jedinečnosť Brownovej historiografie* sa zaujíma o írskeho historika Petra Browna. Tvrdí, že Brown nahradil zánikový a úpadkový pohľad slovíčkom transformácia.⁴¹ Brown podľa Olexáka zaviedol nové trendy v historiografii, zvýšil záujem o náboženské a kultúrne dejiny, poukázal na identifikovanie kresťanstva s geopolitickou realitou a rozšíril obdobie neskorej antiky až do 9. storočia.⁴² V inej práci konštatuje, že Východorímska ríša používala až do svojho

³⁶ HURBANIČ, M. Súboj titanov, s. 14.

³⁷ HURBANIČ, Martin. *Posledná vojna antiky : Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vašku, 2009, s. 12. ISBN 978-80-7165-779-8.

³⁸ HURBANIČ, M. *Posledná vojna antiky*, s. 12.

³⁹ HURBANIČ, M. *Posledná vojna antiky*, s. 262.

⁴⁰ OLEXÁK, Peter. *Neskorá antika a rané kresťanstvo*. Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU, 2010, s. 4-9. ISBN 978-80-8084-581-0.

⁴¹ OLEXÁK, Peter. *Jedinečnosť Brownovej historiografie*. In: *Kultúrne dejiny*, Volume 7, Supplement, 2016, s. 17. ISSN 1338-2209.

⁴² OLEXÁK, P. *Jedinečnosť Brownovej*, s. 11.

konca názov „Ríša Rimanov“ (Βασιλεία των Ρωμαίων), skrátene *Rómania*,⁴³ ktorý si neskôr po dobytí Konštantínopola osvojili Osmani. Východorímska ríša sa snažila stotožniť identitu Rímskej ríše s kresťanstvom, čomu zodpovedal aj názov *Rómania* (ekvivalent kresťanstva). Práve tento názov, *Rómania*, sa zachoval na hlinenej tabuľke v meste Sirmium.⁴⁴

Historik Ján Lukačka sa v knihe *Chronológia starších slovenských dejín* len stručne zmienil o zániku Západorímskej ríše. Konštatoval, že zánik impéria v roku 476 sa považuje za medzník, kedy definitívne skončilo obdobie neskorej antiky a začalo obdobie stredoveku.⁴⁵ Problematike neskorej antiky sa stručne venoval aj literárny vedec Peter Podolan. Priklonil sa ku konzervatívne pohľadu, podľa ktorého začína po porážke Ostrogótov Hunmi v roku 375 doba sťahovania národov, ktorá znamenala zánik antického sveta a začiatok feudálneho zriadenia.⁴⁶

Záver

V článku sme mohli pozorovať, že medzi slovenskými odborníkmi nepanuje názorová jednota. Evidentné bolo prelínanie medzi transformáciou a kolapsom, ale aj naznačenie základných teórií a spôsobov nazerania na neskorú antiku. Viacerí odborníci pristupovali k otázke zániku impéria veľmi opatrne a napriek viacerým interpretačným rámcom zastávali komplexnejší prístup. Za najvýznamnejší medzník sa stále považuje rok 476, ktorý pre mnohých historikov znamenal symbolickú zmenu, aj keď si doboví pozorovatelia neuvedomovali dopad tejto udalosti. Za ďalšie významné udalosti vo vývoji rímskej antiky sa považuje rozdelenie ríše v roku 395 na západnú a východnú, podpísanie zmluvy medzi západorímskym cisárom a Vandalmi, alebo obliehanie Konštantínopola v roku 626.

Historici Babic, Valachovič a Lukačka videli dôležitý symbolický medzník zmien v germánskom svete v roku 476. Ďalšia skupina autorov (Hurbanič, Bystrický, Kovár) však chápala tento rok len reprezentatívne. Pre iných historikov pokračovala Rímska ríša *de facto* po zosadení Romula Augustula ďalej na východe (Bystrický), nakoľko Germáni nadväzovali na rímsky civilizačný model a uznávali cisára v Konštantínopole. Hurbanič však samotný zánik antiky posunul ešte ďalej, až do obliehania Konštantínopolu Avarmi v roku 626, kedy sa zmenilo fungovanie Východorímskej ríše. To malo ďalekosiahly dopad aj na dianie na Západe. Oslabená moc v Konštantínopole dala šancu na väčšiu samostatnosť rímskemu biskupovi, čo viedlo ku korunovaniu Karola Veľkého za rímskeho cisára. Tým sa definitívne rozbila idea jednoty Rímskej ríše.

⁴³ OLEXÁK, Peter. *Stručná história vzťahov cirkvi a štátu*. Ružomberok: Society for Human Studies, 2022, s. 75. ISBN 9788097291396.

⁴⁴ Na tabuľke sa nachádzala modlitba obyvateľa tohto mesta: „Pane Ježišu, príd' na pomoc mestu, zažeň Avarov a ochraňuj Rómaniu a toho, kto píše, Amen!“ In: MORAVCSIK, Gyula. *Byzantinoturcica*, 1. Leiden: Brill, 1983, s. 303; Pozri aj OLEXÁK, P. *Stručná história vzťahov*, s. 75.

⁴⁵ LUKAČKA, Ján et al. *Chronológia starších slovenských dejín*. Bratislava: Historický ústav SAV a PRODAMA, 2008, s. 44. ISBN 978-80-969782-8-1.

⁴⁶ PODOLAN, Peter. Pôvod Hunov a ich príchod do Európy. In: *Medea – Studia mediaevalia et antiqua*, roč. 8, 2004, s. 38.

Použité zdroje a literatúra:

ARBAGI, Martin, G. *Byzantium in latin eyes: 800-1204*. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International, 1970, 249 s.

BABIC, Marek. Moderné historické interpretácie konca Západorímskej ríše : Zánik alebo komplexná kultúrna transformácia? In *Kultúrne dejiny*, 2018, roč. 9, č. 2, s. 168-181. ISSN 1338-2209.

BABIC, Marek. *Od antiky k stredoveku : dejiny neskorého rímskeho cisárstva medzi rokmi 284–476*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 331 s. ISBN 978-80-7325-202-1.

BROWN, Peter. *The World of Late Antiquity, AD 150 – 750*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971, 216 s.

BYSTRICKÝ, Peter. *Sťahovanie národov (454-568): Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania*. Bratislava: Občianske združenie Spoločnosť Pro Historia, 2008, 201 s. ISBN 978-80-970060-0-6.

GIBBON, Edward. *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Strahan & Cadell, 1776 – 1789.

GIBBON, Edward. *Úpadok a zánik Rímskej ríše*. 2. vyd. Bratislava: Premedia, 2022, 488 s. ISBN 978-80-8159-995-8.

GRIERSON, Philip. The Carolingian Empire in the eyes of Byzantium. In *Nascita dell'Europa ed Europa Carolingia*. Pt. 2, 1981, s. 885-916.

HURBANIČ, Martin. *Posledná vojna antiky : Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vašku, 2009, 377 s. ISBN 978-80-7165-779-8.

HURBANIČ, Martin. *Súboj titanov : supervelmoci starého sveta pred nástupom islamu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020, 308 s. ISBN 978-80-224-1819-5.

JONES, Arnold H. M. *The Later Roman Empire, 284 – 602 : A Social, Economic and Administrative Survey*. Vol. II. Oxford : Basil Blackwell, 1964, s. 524-1068.

KOVÁR, Branislav. *Sila zániku : Kolapsy starovekých a stredovekých spoločností*. Bratislava: Premedia, 2020. 264 s. ISBN 9788081598968.

LANÇON, Bertrand. *Rome in Late Antiquity. Everyday Life and Urban Change, AD 312 – 609*. Edinburgh: University Press, 2000, 185 s. ISBN 9780748612390.

LUKAČKA, Ján a kol. *Chronológia starších slovenských dejín*. Bratislava: Historický ústav SAV a PRODAMA, 2008, 315 s. ISBN 978-80-969782-8-1.

MAŠKIN, Nikolaj Aleksandrovič. *Dějiny starověkého Říma*. Praha: SNPL, 1957. 735 s.

MORAVCSIK, Gyula. *Byzantinoturcica*, 1. Leiden: Brill, 1983.

OLEXÁK, Peter. Jedinečnosť Brownovej historiografie. In: *Kultúrne dejiny*, Volume 7, Supplement, 2016, s. 11-18. ISSN 1338-2209.

OLEXÁK, Peter. *Neskorá antika a rané kresťanstvo*. Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU, 2010, 249 s. ISBN 978-80-8084-581-0.

OLEXÁK, Peter. *Stručná história vzťahov cirkvi a štátu*. Ružomberok: Society for Human Studies, 2022, 350 s. ISBN 9788097291396.

PODOLAN, Peter. Pôvod Hunov a ich príchod do Európy. In: *Medea - Studia mediaevalia et antiqua*, 2004, roč. 8, s. 38-57.

VALACHOVIČ, Pavol. Cisárstvo a zánik antického sveta. Problémy, interpretácie, perspektívy. In: *Nové historické rozhlady*, Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2013, roč. 3, č. 2, s. 7-15. ISSN 1338-4813.

VALACHOVIČ, Pavol. *Stručné dejiny starovekého Ríma*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. 139 s. ISBN 9788071657453.

Špecifické črty írskeho mníšstva zahrnuté v Adamnánovom Živote sv. Kolumbu

Bc. Juraj Skácel

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Írske mníšstvo je fenomén, o ktorom sa na hodinách dejepisu na základnej a strednej škole nehovorí a slovenská vysokoškolská historiografia ho spomína len okrajovo. Západná historiografia má tento jav lepšie prebádaný. Írski mnísi sa v Európe preslávili veľmi aktívnou misijnou činnosťou, ktorá sa neobmedzovala len na Britské ostrovy, ale prenikala aj na územie západnej Európy. Dalo by sa povedať, že tieto misie začínajú írskym mníchom svätým Kolumbom a jeho odchodom z rodného Írska. Na základe tohto svätca ako vzoru kresťanského života sa íroškótske misie rozšírili za hranice Britských ostrovov.

Svätý Adamnán, deviaty opát Iony, ktorý bol známy pre svoj spisovateľský zápal, napísal hagiografickú legendu Život sv. Kolumbu. Legenda primárne slúži ako vzor svätosti, ale historik bez teologického vzdelania môže z jej obsahu vyčítať aj iné súčasti.

Prvé špecifikum, ktorému sme venovali pozornosť, bolo *peregrinatio pro Christi amore*. Írski mnísi boli známi tým, že opúšťali svoju rodnú krajinu za účelom evanjelizácie. Inšpiráciou pre túto asketickú prax bol starozákonný motív patriarchu Abraháma, ktorý opustil rodnú Mezopotámiu, aby sa mohol usadiť v krajine Kanaán (dnešný Izrael).⁴⁷ Gorazd Jozef Vopatrný zaradil aj Kolumbu medzi írskych peregrínov. Uvádza, že Kolumbovým odchodom z Írska začína exodus ďalších írskych misionárov.⁴⁸ V legende sú kapitoly, ktoré pojednávajú o evanjelizácii škótskych Piktov, napríklad II 11, II 27, II 32, II 33. V týchto kapitolách sú zahrnuté legendistické udalosti, ktoré budeme rozvíjať v podkapitole 2.3. Je evidentné, že Iona mala obrovský misijný zápal. Kolumba na rozdiel od ďalších írskych peregrínov sa príležitostne vracal do Írska, ako Adamnán často zmieňuje v legende [I 14, I 38, I 40, I 42, II 36, II 43]. Dôvody jeho návratov boli rôznorodé. V I 14 bol pravdepodobne účel politický, pretože Kolumba upozorňoval kráľa Áeda Sláinea na stratu vlády nad celým Írskom v dôsledku hriechu rodinnej vraždy. V I 38, I 40, I 42 sa dôvod jeho príchodu do Írska neuvádza, nad účelom by sa mohlo iba polemizovať. II 36 uvádza, že Kolumba bol navštíviť mníchov v Terryglass. V II 43 cestoval po Írsku v záujme Cirkvi. Adamnán nepíše chronologicky, ale napriek tomu vyvodzujeme, že tieto kapitoly, ktoré sa odohrávajú v Írsku, sú v časovej rovine po bitke pri Cúl Drebene, kedy Kolumba už pôsobí ako exulant na Ione. Niektoré nadpisy kapitol udávajú, že sa zdržiaval v Írsku. Kapitola I 3 nás informuje o založení kláštora v Durrow. Beda Ctihodný vo svojich *Cirkevných dejinách* (III 4) píše, že Kolumba založil kláštor v Durrow pred príchodom

⁴⁷ KOŽIAK, Rastislav. Írski a anglosaskí mnísi, misijná prax, a kresťanská kultúra vo včasnóm stredoveku. In: *Acta historica Neosoliensia : Ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*, 2003, roč. VI. s. 160.

⁴⁸ VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Keltské kresťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 74. ISBN 978-80-87378-35-9.

do Británie. Na základe neho by sme mohli vyvodit', že toto je jedna z kapitol, o ktorej vieme či sa odohráva v Írsku pred exilom, alebo po exile. Prekladateľ⁴⁹ však uprednostňuje írské dôkazy o zakladaní kláštora v Durrow. Dôvod neuvádza. Dátum založenia je aj tak neistý. Hoci prameň uvádza, že kráľ Tethbae, Áed mac Brénainn, schválil Kolumbovi kláštor, nie je evidencia o tom, že by jeho vláda siahala až na územie, kde leží Durrow.⁵⁰

Ďalšou osobou, ktorá sa dáva na *peregrinatio*, je Cormac Ua Liatháin.⁵¹ Tento mních sa trikrát pokúsil nájsť útočisko na oceáne, ako sa píše v I 6. Skutočnosť, že mal so sebou mnícha, ktorému nebolo dovolené odísť z kláštora, zapríčinila neúspech pri prvom pokuse.⁵² V II 42 Kolumba zachraňuje Cormacovi život, keď žiada kráľa Brideia o príhovor zaňho. Cormac sa po plavbe ocitol na Orknejách a kráľov príhovor ho zachránil pred istou smrťou.⁵³ O treťom pokuse sa už Adamnán nezmieňuje.

Prax *peregrinatio* bola aj formou pokánia. Legenda uvádza účel Kolumbovho odchodu na Ionu byť Kristovým pútnikom.⁵⁴ Prekladateľov úvod do legendy však spomína aj kajúcny zmysel tohto odchodu.⁵⁵ To naznačuje skutočnosť, že v írskej cirkvi existovali dva druhy pokánia. Tým prvým bol exil z kráľovstva do kráľovstva. Tým druhým bolo definitívne vyhnanstvo z ostrova.⁵⁶ Ak sa teória pokánia zakladá na pravde, ostáva otázka, ktorý typ pokánia to bol. Iona bola v područí kráľovstva Dál Ríada.⁵⁷ Z toho vyplýva, že Kolumba mohol podstúpiť ten prvý typ.

Írske kláštory mali svoje špecifické črty. Dôležitým a neodmysliteľným faktom je, že tieto monastieri boli stavané z dreva.⁵⁸ Adamnán v II 45 venuje pozornosť práci s drevom. Konkretizuje, že mnísi rúbali duby a borovice. Podáva nám informáciu, že trámy chceli použiť na veľký dom, ktorý by preniesli na Ionu. Prekladateľ uvádza, že tento veľký dom bol hlavnou komunitnou budovou kláštora.⁵⁹ Súčasťou kláštora bol refektár – jedáleň, o čom svedčí kapitola II 13. Komentáre ďalej rozvíjajú, že chlieb požehnaní, ktorý sa tam lámal, bol hlavným jedlom. Neodmysliteľnou súčasťou kláštora bol kostol. Kostol v rámci kláštora sa spomína napr. v II 14, II 13, I 40, I 37, I 32, I 22 a III 23. Hagiograf sa zmieňuje aj o host'ovskom dome [I 4, II 39, I 32, I 31]. Je evidentné, že Kolumbov kláštor sa vyznačoval veľkou pohostinnosťou.⁶⁰

Každodenný život keltskej cirkvi zahŕňal aj liturgiu hodín. Z liturgie hodín sa spomínajú nones (II 13), večpery (III 23), sexta a tercia (II 45). Kapitola uvádza, že v sexte sa slúžila slávnostná omša. V II 13 po nonách malo dochádzať ku konzumácii pokrmu, ale okolnosť viedla svätca k prerušeniu činnosti. Nepíše sa, čo sa dialo počas tercie. Autor nám ani neposkytuje informáciu, čo sa dialo počas večper, resp. čo sa Kolumba modlil.

⁴⁹ Prekladateľ Richard Sharpe je zároveň autorom komentárov k legende o sv. Columbovi.

⁵⁰ ADOMNAN OF IONA. *Life of St Columba*. London: Penguin Books, 1995, s. 258-259. EISBN 978-0-141-90741-3.

⁵¹ ADOMNAN OF IONA. *Life of St Columba*, s. 57.

⁵² ADOMNAN OF IONA. *Life of St Columba*, s. 101.

⁵³ ADOMNAN OF IONA. *Life of St Columba*, s. 197-198.

⁵⁴ Tento účel je uvedený v druhom predslve.

⁵⁵ ADOMNAN OF IONA. *Life of St. Columba*, s. 23.

⁵⁶ KOŽIAK, R. Írski a anglosaskí mnísi, s. 160.

⁵⁷ FORSYTH, Katherine. Počátky: Skotsko do roku 1100. In: WORMALDOVÁ, Jenny ed. *Dějiny Skotska*. Praha: Lidové noviny, 2007, s. 20-22. ISBN 978-80-7106-875-4.

⁵⁸ KOŽIAK, Rastislav. Špecifické črty vývoja kresťanstva a monasticizmu v Írsku v ranom stredoveku. In: KOŽIAK, Rastislav – MÚČSKA, Vincent ed. *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica – Bratislava: Chronos, 2002, s. 41. ISBN 80-89027-05-9.

⁵⁹ ADOMNAN OF IONA. *Life of St. Columba*, s. 332.

⁶⁰ ADOMNAN OF IONA. *Life of St. Columba*, s. 261.

Čo sa týka keltského obradu, Adamnán nešpecifikuje štruktúru liturgie. Ak chceme poznať štruktúru, je potrebné siahnuť po prameňoch a odbornej literatúre. Z tejto legendy ju nie je možné vyčítať. Napriek tomu sa slávenie eucharistie, ktorá je neodmysliteľnou súčasťou omše, spomína niekoľkokrát [II 1, III 23, I 40, III 1, III 17, III 12]. Predpokladáme, že svätec nemal potrebu poskytovať hlbšie informácie o obrade, pretože pre cieľovú skupinu to nebolo potrebné.

Hudobná stránka írskoho mníšstva sa zmieňuje, ale hagiograf nekonkretizuje ako znel írsky cirkevný spev. O speve sa píše v kapitolách III 12, I 37, II 45, III 18. Adamnán nehovorí nič o hudobných nástrojoch pri keltskom speve. Gorazd Josef Vopatrný sa odvoláva na Alexandra Carmichaela, ktorý zbieral keltský folklór a tvrdil, že keltský spev v niečom pripomínal a v mnohom sa odlišoval od gregoriánskeho chorálu.⁶¹ Môžeme len predpokladať, že takýto spev mohol sprevádzať liturgiu a írsky monasticizmus.

Pre írskych mníchov bola vzdelanosť dôležitou zložkou. Už sme spomínali, že Iona bola intelektuálnym strediskom vzdelanosti. Kolumba mal evidentnú záľubu v prepisovaní, o čom svedčia kapitoly II 16, II 29, III 15, II 44. Legenda píše aj o mníchovi Baithéneovi, ktorý prepisoval žaltár [I 23]. Kapitola II 16 nešpecifikuje, čo konkrétne Kolumba prepisoval, uvádza že prepisoval rukopis. To isté je v kapitole II 29. V III 15 Adamnán poskytuje informáciu, že Adamnán prepisoval knihu, neudáva však akú. V II 44 mnísi používajú knihy, ktoré Kolumba prepisoval ako relikvie. Prostredníctvom týchto relikvií mal Boh zachrániť úrodu. Okrem kapitoly I 23 sa nedozvedáme, čo sa odpisovalo alebo prepisovalo za Kolumbovho opátstva. Ostáva však skutočnosťou, že írski mnísi udržiavali vzdelanosť týmto prepisovaním, ako sa to robilo aj neskôr v iných rehoľných rádoch v Európe.

Neoddeliteľnou súčasťou duchovného života keltskej cirkvi je úzka spätosť s prírodou. Túto úzku spätosť reflektujú legendistické udalosti u Adamnána.

Adamnán niekoľkokrát spomína krst, ale neuvádza, že by Kolumba krstil nesvätenou vodou. Krst neexorcizovanou vodou bol črtou írskoho mníšstva.⁶²

Anglosaský historik Beda Venerabilis⁶³ často vo svojich *Cirkevných dejinách národa Anglov* zmieňuje spory ohľadom výpočtu dátumu Veľkej noci. Adamnán sa na túto tému nezameral v žiadnej z kapitol. Jediná téma, v ktorej sa zmienil o tomto spore, je I 3. Ide však len o objektívne konštatovanie skutočnosti, že došlo k takémuto sporu. Nerozvíja to, ako táto dišputa prebiehala, ani nevyjadruje svoj vlastný názor na túto záležitosť.⁶⁴

Zo *Života* sa dá vyčítať vnímanie pôstu v írskom mníšstve. Napriek asketickému charakteru tejto skupiny mníchov opát má evidentné právo zmierniť pôst. K tomu dochádza v prípade kapitoly I 21, v ktorej kajúcnik Neman odmietol túto zhovievavosť. Odmietnutím zmierneného pôstu musel znášať následky, keď bol nájdený medzi zlodejmi, ako konzumoval kobyľie mäso. Nech je udalosť akokoľvek nadnesená, podľa nás predmetom tohto príbehu je otázka pokory a zrelosti. To znamená, či dotyčnú osobu ovláda pýcha do takej miery, že nerešpektuje rozhodnutie autority a koná podľa seba, alebo sa pokorí a rešpektuje to, čo autorita nariadila. V podstate hagiograf chcel poukázať na to, že pôst s pyšným srdcom je neúčinný a neprináša vnútornú premenu. O uvoľnení pôstu pojednáva aj kapitola I 26, v ktorej duchovný Áedán mac Fergnai zmiernil pôst. Nepíše sa, s akým cieľom to urobil, ani sa nezmiňuje jeho funkcia, ale musel byť veľkou autoritou, keď mohol vykonať takýto dišpenz. Hagiograf nám v tejto kapitole uvádza, že pôstnym dňom bola streda. V súčasnosti sa zvykne

⁶¹ VOPATRŇÝ, G. J. Keltské kresťanství, s. 137.

⁶² KOŽIAK, R. Írski a anglosaskí mnísi, s. 161.

⁶³ Používa sa aj ekvivalent Ctihodný.

⁶⁴ ADOMNAN OF IONA. Life of St Columba, s. 260.

zachovávať pôst v piatok. Prekladateľ Richard Sharpe vysvetľuje, že v stredoveku bolo bežnou praxou postiť sa aj v stredu. V írčine sa štvrtku hovorilo *dé dardóin* – deň medzi dvoma pôstmi.⁶⁵

Beda Venerabilis v *Cirkevných dejinách národa Anglov* uvádza zvláštnu a unikátnu črtu írskej cirkvi, kedy biskupi sú podriadení opátovi [III 4].⁶⁶ Dôvodom je kláštorná cirkevná organizácia, keďže v tomto prostredí, ako je Írsko a Škótsko, sa nenachádzajú mestá, v ktorých by mohol byť biskupský úrad. Biskup je mníšskeho pôvodu a v dôsledku tohto faktu je viazaný poslušnosťou voči opátovi.⁶⁷ Zvláštnosťou je, že Adamnán túto charakteristiku nezdôrazňuje a neprezentuje tak ani Kolumbu. Kolumba je teda osobou, ktorá je pokorná a nezakladá si na svojom postavení.

Neodmysliteľnou súčasťou rehoľného života sú kláštorné regule, zoznam pravidiel správania sa v kláštore, ktorý je záväzný pre všetkých členov rehoľného spoločenstva. My sa zameriame na pravidlá *drž sa predovšetkým almužny; neber si jedlo ak nie si hladný; nespí ak necítiš potrebu; nehovor, iba ak v záležitosti; tvoja miera modlitby by mala trvať až do ronenia sĺz; alebo tvoja miera pracovného výkonu by mala trvať až do ronenia sĺz; alebo tvoja miera pracovného výkonu, alebo tvojho klákania by mala trvať až do zatečenia potu a uvoľnenia sĺz*.⁶⁸ Zachovávanie pravidiel je otázkou disciplíny. Z pohľadu dnešného človeka sa takáto regula javí ako príliš asketická, tvrdá a nesplniteľná. Historik však nemôže posudzovať a hodnotiť minulé skutočnosti v duchu súčasnosti, ale vžiť sa do danej doby a hodnotiť v jej svetle. K plneniu týchto pravidiel v jednotlivých kapitolách naozaj dochádza, ale dôležitým faktom je Kolumbov osobný príklad. Kolumba ako veľmi vážena autorita žije pravidlami, ktoré hlása.

Veľmi dobrým príkladom dávania almužny je kapitola II 37, v ktorej istému laikovi poskytuje túto službu a zároveň tým prejavuje lásku k blížnemu. V kapitole III 9 dochádza k situácii, kedy Kolumba neupriamuje pozornosť na seba a svoj príklad, ale dáva za príklad istého kováča, ktorý taktiež rozdával almužnu pre chudobných. II 21 nám tiež výrazne ponúka obraz Kolumbu ako svätca s dobročinným charakterom. Svätec tu vykonáva zázrak moci, keď rozširuje hospodárstvo chudobného laika.

V prípade jedla sa Adamnán nevyjadruje o tomto asketickom pravidle, iba dvakrát zmieňuje výnimočné jedlo pre príležitosti na to určené a to v kapitolách I 29 a III 12. V I 29 Lasrén pohnutý Kolumbovým zármutkom prikazuje prerušiť prácu a pripraviť špeciálny pokrm. V III 12 sa špeciálny pokrm pripravuje pri príležitosti úmrtia biskupa Colmána moccu Loígseho.

Adamnán nám z viacerých kapitol naznačuje pracovitost' Kolumbových mníchov. Konkrétne pravidlo nespáť, iba ak v prípade únavy, nám však nenaznačuje. Ich pracovitost' ale neznamená workoholizmus a je aj spomenuté, že mnísi spali. Treba si však uvedomiť, že to bola noc a vyčerpanie vlastného tela je falošnou askézou, ktorá hraničí so sebapoškodzovaním.

Paradoxom legendy je, že aj keď regula hovorí o tichosti, svätec hovorí v každej kapitole aspoň jednu vetu. Neznamená to, že by bol pokrytec, alebo že by regula nefungovala, pretože keď si lepšie prezrieme kapitoly, Kolumba je naozaj tichej povahy a rozpráva iba v rámci potreby, keď ide napríklad o dôležité záležitosti. V takom prípade by tichost' nebola prospešná a komunikácia je rovnako dôležitá.

⁶⁵ ADOMNAN OF IONA. *Life of St Columba*, s. 281-282.

⁶⁶ CTIHODNÝ, Beda. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo, 2008, s. 137. ISBN 978-80-257-0023-5.

⁶⁷ KOŽIAK, R. *Špecifické črty vývoja kresťanstva*, s. 37-38.

⁶⁸ THOM, Catherine. *Early Irish Monasticism*. London: T&T Clark, 2007, s. 105, 108. ISBN 978-0-567-03275-1.

V Adamnánovom diele je niekoľkokrát priamo naznačená Kolumbova intenzívna osobná modlitba, čiže je evidentné, že v tejto oblasti ide veľmi dobrým príkladom. Nevieme, do akej miery to myslí vážne s tými slzami, alebo je to iba hyperbola, ktorá má nabádať k silnej a vytrvalej modlitbe, tak ako to robili prví kresťania. Jedna kapitola (II 42) predsa len hovorí o veľmi intenzívnej modlitbe, ktorá viedla až k roneniu slz. Vieme to vďaka tomu, že hagiograf píše, že svätec si utrel slzy. V tejto kapitole sa píše aj to, že Kolumba kľáčal. Je to ďalší náznak zachovávaní prísnej asketickej regule.

V legende sa niekoľkokrát spomína manuálna práca. Ako sme už spomenuli, neznamená to, že by v kláštoroch dochádzalo k workoholizmu. Ide o to, aby rehoľný život bol naplnený zmysluplne a nedochádzalo k hriechu lenivosti. V kapitole I 29 je svätec zarmútený z toho, že Lasrén tlačí na výkon svojich mníchov. Preto si nemôžeme dovoliť napísať, že regula je nátlaková. Je potrebné si uvedomiť, že takáto askéza bola v ranom stredoveku štandardom.

Zvláštnosťou írskej cirkvi je, že napriek tomu, že sa táto cirkev hlásila ku latinskej cirkvi a apoštolskú postupnosť zachovávala, fenomén mariánskej úcty sa v legende nespomína. Študovali sme si publikáciu *Keltské kresťanství*, aby sme sa oboznámili s problematikou fenoménu írskeho mníšstva. Ani v tejto monografii sa nepíše, že by írski mníši vzývali Bohorodičku v modlitbách. Neznamená to, že by automaticky zavrhlí teologické pravdy o Panne Márii (a tým by sa v tejto záležitosti nelíšili od protestantizmu). V podstate z legendy nevieme určiť vzťah írskych mníchov k Bohorodičke. Táto skutočnosť je zvláštna z toho dôvodu, že v rímsko-katolíckej a pravoslávnej cirkvi sa Bohorodička teší veľkej úcte.

Použité zdroje a literatúra:

FORSYTH, Katherine. Počátky: Skotsko do roku 1100. In: WORMALDOVÁ, Jenny ed. *Dějiny Skotska*. Praha: Lidové noviny, 2007, 346 s. ISBN 978-80-7106-875-4.

Kožiak, Rastislav. Špecifické črty vývoja kresťanstva a monasticizmu v Írsku v ranom stredoveku. In: KOŽIAK, Rastislav – MÚČSKA, Vincent ed. *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica – Bratislava: Chronos, 2002, 211 s. ISBN 80-89027-05-9.

THOM, Catherine. *Early Irish Monasticism: An Understanding of its Cultural Roots*. London: T&T Clark, 2007, 226 s. ISBN 978-0-567-03275-1.

VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Keltské kresťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, 155 s. ISBN 978-80-87378-35-9.

Štúdie:

KOŽIAK, Rastislav. Írski a anglosaskí mnísi, misijná prax a kresťanská kultúra vo včasnom stredoveku. In: *Acta historica Neosoliensia : Ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*, 2003, roč. VI. s. 158-178.

Pramene:

ADOMNAN OF IONA. *Life of St Columba*. London: Penguin Books, 1995, 393 s. ISBN 978-0-141-90741-3.

CTIHODNÝ, Beda. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo, 2008, 404 s. ISBN 978-80-257-0023-5.

Cesta Mikuláša z Gorjan mladšieho k titulu uhorského palatína *„Fidelis noster dilectus magnificus et egregius vir Nicolaus de Gara, regni nostri Hungariae palatinus“*

Bc. Miroslav Kotrha
Trnavská univerzita v Trnave

Mikuláš z Gorjan mladší patril medzi najvýznamnejších šľachticov a podporovateľov kráľa Žigmunda Luxemburského. Jeho otec bol uhorským palatínom a istý čas patril k najdôležitejším mužom kráľovstva, po jeho násilnej smrti v roku 1386 sa do popredia začal dostávať jeho syn Mikuláš II. z Gorjan mladší. Pomohol kráľovnej Márii a kráľovi Žigmundovi k ukončeniu povstania vedeného Jánom Horvátim, vyznamenal sa aj v prvých bojových stretoch s osmanskými Turkami a dôležitú úlohu zohral aj počas križiackej výpravy, vedenej Žigmundom Luxemburským. Po prehratej bitke pri Veľkom Nikopole sa plavil spolu so Žigmundom po mori späť do Uhorského kráľovstva a bol stále prítomný pri dôležitých krokoch kráľa, či už pri poprave Lackfiovcov alebo na Temešvárskom sneme. Významnú úlohu zohral aj pri povstaní v rokoch 1401 až 1403, kedy sa vzbúrenci snažili zosadiť kráľa a dosadiť na trón Ladislava Neapolského, v tomto turbulentnom období sa mu podarilo dosiahnuť najvyššiu hodnostársku funkciu palatína Uhorska. Mikuláš ešte dlhé tri desaťročia stál pri najvýznamnejších udalostiach, bol verným nasledovníkom kráľa a niekoľko rokov fakticky riadil chod kráľovstva.

Politická situácia v Uhorsku na konci 14. storočia

Rodina Gorjanských⁶⁹ patrila od druhej polovice 14. storočia medzi najplynnejšie rody Uhorského kráľovstva. Rod pochádzal z mestečka Gorjany v dnešnom Chorvátsku. Prvým známym predkom rodiny Gorjanských je comes Ján, v listinách sa spomína už v roku 1269. Rod spočiatku patril len medzi strednú šľachtu, medzi najvýznamnejších uhorských magnátov sa podarilo dostať až Mikulášovi z Gorjan staršiemu,⁷⁰ za vlády kráľa Ľudovíta sa stal mačvianskym bánom a napokon v roku 1375 aj uhorským palatínom.⁷¹ Mikuláš bol dozaista ctižiadostivý muž, svedčí o tom aj jeho postavenie a veľký vplyv na kráľovnú Alžbetu, najmä po smrti kráľa Ľudovíta

⁶⁹ Niekedy sú v literatúre nazývaní aj ako „de Gara“ či Garaiovcí.

⁷⁰ Neskôr bol v listinách vyhotovených pre jeho synov Jána a Mikuláša spomínaný ako Mikuláš z Gorjan starší: „filius olim Nicolai de Gara senioris“, pozri aj Magyar nemzeti levéltár – Országos levéltára. Diplomatikai levéltár (ďalej len MNL-OL, DL), MNL-OL, DL 12 678.

⁷¹ NAGY, Iván. *Magyarország családai: czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1862, s. 329.

v roku 1382. Po skone kráľa Ľudovíta⁷² nastalo v Uhorskom kráľovstve obdobie nepokojov, ktoré pretrvalo až do roku 1403, kedy sa konečne podarilo kráľovi nastoliť v krajine stabilitu.

Kráľ Ľudovít, počas svojho života, zariadil svojim dvom dcéram Márii a Hedvige svoj poľský a uhorský trón. Ľudovít mal ešte jednu dcéru Katarínu, ktorej manželom sa mal stať Ľudovít Orleánsky,⁷³ no Katarína zomrela veľmi mladá vo veku osem rokov.⁷⁴ Keďže sa kráľ nedočkal potešenia z mužského potomka, bol nútený presvedčiť uhorských magnátov a poľských šľachticov, aby prijali na trón jeho dve dcéry. Dôležitú úlohu pritom zohrala aj dynastická politika sobášov, kým Hedviga mala spočiatku usadnúť na uhorský trón a za manžela si vziať Viliama Habsburského, Mária mala usadnúť na ten poľský a vziať si Žigmunda Luxemburského.⁷⁵ Situácia sa napokon vyvinula inak. Mária bola už deň po pohrebe svojho otca 17. septembra 1382 korunovaná za uhorskú kráľovnú, čím sa narušili plány kráľa Ľudovíta. Veľký podiel na tom mala kráľovná Alžbeta, jej verný palatín Mikuláš z Gorjan starší a ostrihomský arcibiskup Demeter.⁷⁶ Poľská šľachta bola ochotná prijať za kráľovnú hociktorú z dcér kráľa Ľudovíta,⁷⁷ no už predtým predstavitelia poľskej šľachty vzdali vo Zvolene Márii a Žigmundovi hold, čím ich prijali za svojich panovníkov.⁷⁸ Žigmund po tomto akte odišiel do Poľska, kde sa pripravoval na vládnutie. O korunovácii Márie za uhorskú kráľovnú sa dozvedel až neskôr. Po obdržaní tejto správy sa urýchlene dostavil za kráľovnou Alžbetou do Uhorska, ktorá s pomocou Mikuláša z Gorjan staršieho držala vládu v oboch kráľovstvách. Práve Mikuláš bol autorom myšlienky zavrnutia zasnúbenia Márie a Žigmunda a opäť sa obnovilo rokovanie s Ľudovítom Orleánskym, ktorý by si mohol vziať za manželku Máriu, namiesto toho aby si vzala Žigmunda. Mikuláš vyslal do Paríža vyslancov s ponukou na sobáš a sám francúzsky kráľ Karol VI. ho pri tejto príležitosti menoval za člena svojej Veľkej rady. Toto rozhodnutie však sprevádzalo mnoho problémov, či už to bola pretrvávajúca Veľká západná schizma alebo snahy rímskeho cisára Václava IV. presadiť na trón svojho brata, čím by sa rozšírili dŕžavy Luxemburgovcov. Mikuláš naďalej pokračoval vo vedení svojej zahraničnej politiky, podarilo sa mu uzavrieť spojenectvo s Ladislavom z Opole a bosnianskym bánom Tvrtkom.⁷⁹ Kráľovná Alžbeta sa pokúšala vládnuť v oboch kráľovstvách nezávisle ako regentka svojich dcér.⁸⁰ Jej vládarské túžby sa začali rozpadáť najprv v Poľsku, keď predstavitelia poľskej šľachty prišli za kráľovnou so žiadosťou vydať jednu z dcér, aby zasadla na uprázdnený poľský trón. Alžbeta tak bola nútená vydať svoju dcéru Hedvigu do Poľska. Hedviga usadla na poľský trón, no jej manželom sa nestal Viliam Habsburský, ale litovské knieža Vladislav Jagelovský.⁸¹

Žigmund sa sobáša s Máriou nehodlal len tak ľahko vzdať, za pomoci svojho brata a bratrancov naverboval vojsko, s ktorým obsadil severozápadnú časť dnešného Slovenska.

⁷² Uhorský, chorvátsky a poľský kráľ Ľudovít I. Veľký z rodu Anjouovcov.

⁷³ Ľudovít z Valois, zvaný Orleánsky, bol bratom francúzskeho kráľa Karola VI.

⁷⁴ SEGEŠ, Vladimír et al. *Kniha kráľov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003, s. 146. ISBN 80-10-00324-7.

⁷⁵ Mária a Žigmund boli slávnostne zasnúbení v Trnave v roku 1379.

⁷⁶ ENGEL, Pál. *The Realm of St. Stephen*. New York: I.B. Tauris, 2001, s. 195-196. ISBN 1-86064-591-7.

⁷⁷ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho kráľ*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2003, s. 37. ISBN 978-80-85501-68-1.

⁷⁸ Tamže, s. 33.

⁷⁹ BARTL, Július. *Žigmund Luxemburský*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1996, s. 15. ISBN 80-85501-11-2.

⁸⁰ V listinách kráľovnej Márie sa často vyskytovala formulka, ktorá hovorila, že listina bola vydaná: „po súhlase našej drahej matky.“ SEGEŠ et al. *Kniha kráľov*, s. 146.

⁸¹ ENGEL, P. *The Realm of St. Stephen*, s. 196.

Alžbeta tak musela súhlasiť so Žigmundovými podmienkami a pristúpiť k sobášu.⁸² Svadba⁸³ sa konala v auguste roku 1385 a vykonal ju ostrihomský arcibiskup Demeter, za tento čin sa Demeter stal v očiach kráľovnej Alžbety veľmi neoblúbeným. Plánovaný sobáš s Ľudovítom Orleánskym sa tak nevydaril. Neoblúbenou sa stávala čoraz viac aj mocenská klika Gorjanských. Mnohí šľachtici, najmä z juhu krajiny, sa nevedeli zmieriť s tým, že na uhorský trón nastupuje ženská línia Anjouovcov, odmietali voľbu Žigmunda Luxemburského za kráľa, regentstvo Alžbety Kotromaničovej a vadil im aj vplyv Mikuláša z Gorjan staršieho na kráľovnú, preto sa pomaly rozohorelo ohnisko nepokojov, ktoré malo na uhorský trón priviesť mužského nástupcu na trón. Bol ním neapolský kráľ Karol III.⁸⁴ Malý, zvaný Dračský.⁸⁵ Karol sa vylodil v Zadare a rýchlo postupoval krajinou. Do karát mu určite hrala aj neprítomnosť Žigmunda, ktorý sa vtedy zdržiaval v Českom kráľovstve. Rýchly postup zavŕšil Karol svojou korunováciou, ktorú vykonal ostrihomský arcibiskup Demeter v Stoličnom Belehrade.⁸⁶ Vládu v Uhorsku si Karol dlho neužil, sám príliš dôveroval zosadeným kráľovným Márii a Alžbete, ktoré sa vďaka plánu Mikuláša z Gorjan už po necelých 38 dňoch opäť dostali k moci potom, čo bol na kráľa Karola spáchaný atentát, pri ktorom utrpel zranenia, ktorým neskôr podľahol.⁸⁷ O atentáte na kráľa Karola sa zmieňuje aj kronikár Ján z Turca, údajne mal byť Karol vlákaný do l'sti, ktorú mu nastražili Alžbeta a palatín Mikuláš z Gorjan. Na pokyn Mikuláša vtrhol istý Blažej Forgáč do komnaty, v ktorej sa nachádzal Karol, vytasil naňho meč a s prudkým úderom mu spôsobil zranenie na hlave. Blažej sa následne musel prebojovať skrz Karolovu stráž, čo sa mu aj podarilo. Karolova talianska stráž sa na nič nezmohla a Karol padol do zajatia na Vyšehrade, kde o pár dní zomrel.⁸⁸ Tak dvaja verní stúpeneci kráľovnej, palatín Mikuláš z Gorjan a hlavný kráľovský pohárnik Blažej Forgáč,⁸⁹ pomohli kráľovnej ujať sa opäť vlády v Uhorsku.

Povstanie Jána Horvátiho

Smrť kráľa Karola II. mala za následok vypuknutie povstania, na ktorého čele stáli bratia Horvátiovci a vranský prior Ján z Pališny. Kráľovné sa pokúsili situáciu ukládať tým, že sa spolu so svojím sprievodom verných, kde sa nachádzali aj palatín Mikuláš z Gorjan a Blažej Forgáč, vybrali na juh krajiny. Pri ich ceste k hradu Koprivnica ich však zastihla správa, že povstanie má d'aleko vážnejšie rozmery než sa domnievali. Mikuláš preto navrhol, aby cestovali na jeho majetky v Gorjanoch. Keď kráľovné prechádzali na hrad Gorjany, boli niekde medzi Dakovom a hradom Gorjany prepadnuté mužmi Jána Horvátiho.⁹⁰ Obe vládkyne tu padli do zajatia. Stret s povstalcami

⁸² DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 41.

⁸³ Aj napriek Žigmundovej svadbe s kráľovnou Máriou neprišlo k jeho korunovácii za uhorského kráľa, na uhorskú korunu si musel Žigmund ešte chvíľu počkať.

⁸⁴ V Uhorsku vládol ako Karol II.

⁸⁵ Karol vládol v Neapolskom kráľovstve, kde sa ujal vlády ako druhostupňový bratranec kráľa Ľudovíta, ktorému sľúbil, že sa nebude pokúšať získať uhorský trón. SEGEŠ et al. Kniha kráľov, s. 147.

⁸⁶ ENGEL, P. The Realm of St. Stephen, s. 198.

⁸⁷ SEGEŠ, V. et al. Kniha kráľov, s.147.

⁸⁸ SOPKO, Július. *Kronika Jána z Turca*. Bratislava: Prefekt, 2018, s. 508-509. ISBN 978-80-8046-888-0.

⁸⁹ Blažej Forgáč bol hlavným kráľovským pohárnikom kráľovnej Márie, za jeho zásluhy mu kráľovná udelila hrad Gýmeš, po jeho smrti bol hrad Gýmeš priznaný Blažejovým dedičom, keďže Blažej zomrel bezdetný. V roku 1397 potvrdil Žigmund hrad Gýmeš Petrovi Forgáčovi. FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X., vol. 2 (ďalej CDH X/2,)* s. 475-476, č. CCLX.

⁹⁰ BÁNLAKY, József. *A magyar nemzet hadtörténelme IX. I. Mária, II. (Kis) Károly és Zsigmond kora (1382-1437)*. Budapest: Grill Károly, 1935. [Online]. Dostupné na internete: <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet->

sa však pre Mikuláša a Blažej sa stal osudným. Hlavy týchto šľachticov poslali vzbúrenci kráľovnej vdove do Neapola. Mikulášovmu synovi, Mikulášovi mladšiemu, sa podarilo ujsť z miesta bitky, a tak si zachrániť život. Mnohým ďalším príslušníkom rodiny Gorjanských sa ujsť nepodarilo a buď boli zabití alebo padli do zajatia.⁹¹ Kráľovné boli zajaté a vzbúrenci sa ich snažili preplaviť do Neapolu, no na scénu vstúpil Žigmund Luxemburský, ktorý sa vernými magnátmi nechal zvoliť za kráľa a korunovať. Po korunovácii sa urýchlene snažil vyslobodiť kráľovné zo zajatia, ale povstalci ich stále presúvali zo svojich hradov s vidinou, že sa im podarí nalodiť a odplávať na Apeninský polostrov. Žigmund sa spojil s Benátkami, ktoré s galérami blokovali povstalcom prístup k moru. Zo zajatia sa mu podarilo vyslobodiť len kráľovnú Máriu, Alžbeta zomrela vo väzení, kde ju pravdepodobne uškrtili.⁹²

Mikuláš z Gorjan mladší v boji s povstalcami

Veľkú zásluhu na oslobodení kráľovnej mal práve Mikuláš z Gorjan mladší, zatiaľ čo Žigmund bojoval s pomocou Benátčanov pri hrade Novigrad. Mikuláš útočil na povstalecké armády rozprúchnuté v okolí krajiny a na mnohých miestach sa s nimi pustil do boja, držal strategické miesta, vďaka čomu im zabránil spojiť sa s Jánom Horvátim. Povstanie pokračovalo aj po oslobodení kráľovnej, Jánovi Horvátimu sa síce podarilo z obliehaného hradu Novigrad ujsť ešte pred jeho dobytím, no Mikuláš vydobýjal jeden hrad povstalcov za druhým, porazil Horvátiho v bitke pri Čereviči a Novom Milešove, dobyl hrad Ujlak a ďalej pokračoval vo víťaznom ťažení proti povstalcom, zajaľ Imricha Lackfiho spolu s ďalšími významnými povstalcami a poslal ich ku kráľovi Žigmundovi.⁹³ Veľké víťazstvo nad Jánom Horvátim sa mu podarilo pripísať aj pri Sremskej Mitrovici.⁹⁴ Napokon samotného Jána Horvátiho zajaľ, pri dobývaní hradu Požega. Mikuláš bol za tieto svoje zásluhy v boji s povstalcami odmenený viackrát. Spolu s Mikulášom sa pri dobývaní povstaleckého územia zúčastňoval aj Mikulášov brat Ján. Mikulášovi z Gorjan mladšiemu udelila kráľovná Mária hrad Szentlőrincz,⁹⁵ okrem spomenutého majetku mu kráľovná darovala aj Požeckú, Báčsku a Vukovarskú župu, ktoré boli odobraté neverným bratom Horvátiomcom.⁹⁶ Jánovi Horvátimu sa zo zajatia na hrade Požega podarilo ujsť a pokračoval ďalej v odboji proti kráľovnej Márii a kráľovi Žigmundovi.

Ešte v roku 1388 podnikol Mikuláš z Gorjan spolu so svojím príbuzným Štefanom Koroghim, Jurajom Lackfím a Pavlom Alsanyim, výpravu proti rebelom za rieku Sáva, výprava sa opäť niesla v znamení úspechu. Podarilo sa im poraziť rebelov pričom zajali aj dôležitých členov povstania, Ján Horváti opäť ušiel, tentokrát na dvor bosnianskeho bána Tvrtka, ktorý sa postavil na stranu povstalcov. Proti Žigmundovi sa okrem Tvrtka začal po svojich vyhláseniach, v ktorých

[hadtortanelme-2/9-i-maria-ii-kis-karoly-es-zsigmond-kora-13821437-14D4/iv-a-delvideki-lazongasok-folytatasa-1386-es-1387-ben-erzsebet-kiralyne-halalaig-1509/](https://www.hadtortanelme-2/9-i-maria-ii-kis-karoly-es-zsigmond-kora-13821437-14D4/iv-a-delvideki-lazongasok-folytatasa-1386-es-1387-ben-erzsebet-kiralyne-halalaig-1509/) > [cit. 16. 6. 2022].

⁹¹ *Magyar életrajzi lexikon*. Heslo Garai Miklós, [online]. Dostupné na internete: <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/garai-miklos-7587C/>> [cit. 16. 6. 2022].

⁹² SEGEŠ et al. Kniha kráľov, s. 148.

⁹³ BÁNLAKY, József. *A magyar nemzet hadtörténelme IX. I. Mária, II. (Kis) Károly és Zsigmond kora (1382-1437)*. [Online].

⁹⁴ *Magyar életrajzi lexikon*. Heslo Garai Miklós, [online]. [cit. 17. 6. 2022].

⁹⁵ MNL-OL, DL 7309 [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/76895/?pg=0&bbox=-1853%2C-4415%2C5801%2C-151>> [cit. 16. 6. 2022].

⁹⁶ PEKLIČ, Ivan. *Krvaví sabor u Križevcima (1397.)*, In: *Cris*, vol. I, no. 1, 1999, s. 13.

podporil stranu neapolských Anjouovcov, pridávať aj srbské knieža Lazar.⁹⁷ Žigmund bral jeho slová ako dôvod k výprave proti Srbsku a v roku 1389 viedol jednu výpravu do tzv. „Rašky“, kde dobyl hrady Borač a Čaštin, vtedy do sporu vstúpil Mikuláš z Gorjan, ktorému sa podarilo rozhádané strany zmieriť a upevniť pripútanie srbského kniežaťa pod uhorského kráľa. Srbsku v tom čase už hrozilo väčšie nebezpečenstvo v podobe Osmanov, a preto čeliť odporu aj od Žigmunda Luxemburského pre nich už nebolo možné. Tlak Osmanov sa zväčšoval a v krajine sa začali objavovať väčšie skupinky plieniacich Turkov. Srbom sa podarilo zmasakrovať ich veľkú asi 20 000 armádu, čo však rozhnevalo sultána Murada I., sultán sa rozhodol tento masaker pomstiť, rozhodujúca bitka sa odohrala na Kosovom poli 28.6.1389, kde okrem srbského princa Lazara, boli aj bosniatsky bán Tvrtko a Mikuláš z Gorjan. Srbské vojsko bolo v boji úplne rozprášené, pričom padol aj sám sultán Murad I. a knieža Lazar.

Kým Mikuláš bojoval v Srbsku, Ladislav z Lučenca obnovil útok proti rebelom, najmä proti vranskému priorovi Jánovi z Pališny, ktorý sa od začiatku povstania javil ako jeden z najnebezpečnejších nepriateľov kráľovnej Márie a kráľa Žigmunda. Po návrate Mikuláša zo Srbska, mu bola zverená obrana Mačvianskeho banátu, kráľ Žigmund prekročil rieku Unu a pripravoval sa na boj v Bosne.⁹⁸ Situácia sa tu nevyvíjala priaznivo, a preto keď sa kráľ dozvedel o neúspechu pri dobývaní hradu Vrana, rozhodol sa pre ústup do Uhorska. Povstalci stále nestrácali nádej a to aj vďaka finančnej podpore z Neapolu, no Bosna bola kvôli narastajúcemu tlaku Osmanov nútená sa Žigmundovi podriaďiť. Žigmund si stanovil podmienky, v ktorých si vyžadoval odovzdanie okupovaných hradov Vrana a Ostrovica a v prípade úmrtia bosniatskeho bána Štefana Dabiša, mala pripadnúť celá Bosna Žigmundovi. Takéto rozhodnutie bosniatski páni odmietali, búrili sa proti dohode so Žigmundom a začali podporovať postup povstalcov, z čoho bol obviňovaný aj Štefan Dabiša. Sám Štefan začal zmluvu porušovať, Žigmund porušenie bral ako akt nepriateľstva a chystal sa opäť vpadnúť do Bosny. V tom čase bol Mikuláš z Gorjan vymenovaný za správcu Chorvátskeho, Dalmátskeho a Slavónskeho banátu, jeho úlohou tu bolo definitívne skončiť s Horvátovcami. V roku 1394 začal Žigmund obliehať hrad Dobor, kde sa vtedy nachádzali dvaja hlavní vodcovia vzbury, bratia Ján a Pavol Horvátiovci. Keď sa bratia dozvedeli o blížiaci sa presile, ušli z hradu, morálka povstalcov bola narušená a Žigmundovi sa hrad podarilo dobyť. Po dobytí hradu sa Mikuláš z Gorjan vydal na pochod s vojskom smerom do Bosny, keď Štefan Dabiša počul o Mikulášovom postupe, prišiel osobne za Mikulášom a prosil ho o mier. Mikuláš ho odviezol do Žigmundovho tábora, tu mu spolu s jeho veľmožmi znovu prisahal vernosť. Posledným dôležitým krokom k porážke povstalcov bolo dobytie Dalmácie a Chorvátska, v týchto oblastiach ešte stále podporoval stranu povstalcov bosniatsky veľmož Hrvoje Vukčič. Proti nim sa vydal Mikuláš z Gorjan, Mikuláš bez veľkej námahy porazil chorvátske mestá a pevnosti a s vojskom postupoval až k mestu Knin, predstavujúce posledné významné miesto vzbúrencov. Mikuláš Knin dobyl, čím opäť pričlenil Chorvátsko a Dalmáciu k Uhorskému kráľovstvu.⁹⁹

Jánovi Horvátimu sa opäť podarilo ujsť, no jeho ďalší osud je zahalený rúskom tajomstva. Ján z Turca opisuje jeho skon veľmi tragicky, keď ho mali vláčiť priviazaného o konský chvost a štvrtiť žeravým železom,¹⁰⁰ dnes sa však považuje táto časť diela Jána z Turca za vymyslenú priamo kronikárom, je preto možné, že odišiel buď do Neapolu alebo niekam inam ďaleko z Uhorska.

⁹⁷ Po smrti Karola II. Malého rebeli podporovali nároky Karolovho syna Ladislava Neapolského.

⁹⁸ V Bosne sa po Tvrtkovi stal novým banom Štefan Dabiša.

⁹⁹ BÁNLAKY, József. *A magyar nemzet hadtörténelme IX. I. Mária, II. (Kis) Károly és Zsigmond kora (1382-1437)*. [Online].

¹⁰⁰ SOPKO, J. Kronika Jána z Turca, s. 515.

Zásluhy Mikuláša z Gorjan pri potláčaní povstania boli nemalé, aj napriek tomu v roku 1390 dočasne prišiel o svoju hodnosť obrancu Dalmátska, Chorvátska a Slavónska. Dôvodom bolo, že sa mu v tom čase nedarilo efektívne poraziť revoltu. Tento post získali páni z Lučenca, no už v roku 1392 dostal Mikuláš túto hodnosť späť. Svojím počínaním bol od Žigmunda a Márie odmenený už spomínanými majetkami. Je známe, že v tomto období začal Žigmund s veľkým rozhadzovaním kráľovských majetkov, len aby si udržal náklonnosť šľachticov. Sám kráľ sa kvôli tomu dostával do situácií, kedy si musel od svojich šľachticov požičiavať peniaze. Tak sa stalo aj v prípade Mikuláša z Gorjan a jeho brata Jána, ktorým dal Žigmund do zálohu tri majetky v Požecskej župe, jeden majetok v Temešvárskej župe¹⁰¹ a hrad Šiklőš¹⁰² v Baraňskej župe za 4 000 zlatých.¹⁰³ V roku 1392 získali Mikuláš a Ján od Žigmunda ďalšiu donáciu na hrad Kőszeg v Železno-belehradskej župe.¹⁰⁴

Žigmundovi sa sotva podarilo stabilizovať situáciu v krajine a už sa musel vysporiadať s novým nepriateľom. Z juhu stále viac silnel tlak od výbojných Osmanov, ktorých v tom čase viedol sultán Bajazid I.¹⁰⁵ Pre Žigmunda sa začala situácia ešte viac komplikovať po nešťastnom úmrtí jeho manželky, kráľovnej Márie, pretože práve ona bola garantom jeho kráľovskej moci. Po jej smrti sa mohol začať obávať s nárastom tlaku opozície, ktorá stále videla možnosť presadenia nástupníctva Anjouovcov po mužskej línii v podobe Ladislava Neapolského.¹⁰⁶

Prvé strety v boji s osmanskými Turkami

Osmanskí Turci sa začali tlačiť na Balkánsky polostrov už za vlády Orhana, ktorý sa snažil využiť nestabilnú situáciu v Byzantskej ríši.¹⁰⁷ Za poskytnutie pomoci jednému z adeptov o trón získal Orhan na Balkáne prvé územia, avšak tieto územia si dlho neudržal.¹⁰⁸ Záujem o Balkán prejavil aj Orhanov nástupca Murad I.,¹⁰⁹ a práve Muradovi sa podarilo upevniť moc Osmanov na Balkáne po víťaznej bitke na Kosovom poli. Z víťazstva sa ale Murad dlho netešil, do jeho stanu sa dostal atentátnik a Murada zabil. Muradovým nástupcom sa stal Bajazid I.. Bajazid tiež prejavoval záujem o získavanie nových území na Balkáne, no na začiatku svojej vlády sa musel vysporiadať so vzburami vypuknutými v Malej Ázii. Po ich potlačení sa zameral na upevnenie moci v Bulharsku a Srbsku, v Tarnove popravil bulharského cára Šišmana, ktorý porušil svoj vazalský sľub. Srbsko sa muselo vysporiadať s útokom Osmanov z juhu a Uhrov zo severu, po bitke na Kosovom poli sa sestra Štefana Lazareviča stala Bajazidovou ženou a Štefan zložil Bajazidovi vazalský sľub, čím sa Srbsko dostalo pod vplyv Osmanov.¹¹⁰

Tento stav nemohol Žigmund nechať bez povšimnutia a hneď ako sa mu podarilo vysporiadať sa s povstalcami, začal chystať vojenské plány na zastavenie osmanského postupu na

¹⁰¹ „*Garanpataka, Doboch, Rohowch in Posega ac Saraagh appellatas in Temesiensis comitatibus.*“

¹⁰² V listine sa uvádza, že kráľ daroval hrad Šiklőš bratom Gorjanským, lebo jeho majiteľ, Juraj syn Mikuláša syna Júlia, zomrel bez mužských dedičov.

¹⁰³ MNL-OL, DL 8050.

¹⁰⁴ ÁRVAI, Tünde. *Vallások áhítat és hatalmi reprezentáció a Garai családban*. In: BÖHM, Gábor, FEDELES Tamás ed. *Mesternek és tanítványok*. Pécs: A szerkesztők, 2014, s. 91.

¹⁰⁵ HEKA, László. Ugarski palatin Nikola II. Gorjanski u hrvatsko-ugarskoj povijesti (palatinska loza Gorjanskih). In: *Cris*, vol. XIX, no. 1, 2017, s. 35.

¹⁰⁶ MARSINA, Richard et al. *Dejiny Slovenska I*. Bratislava: Vydavateľstvo Veda, 1986, s. 321.

¹⁰⁷ Orhan sa zamiešal do bojov o trón medzi Jánom Palaiologom a Jánom Kantakuzenom.

¹⁰⁸ FINE, V, John. *The late medieval Balkans : A critical survey from the late twelfth century to the Ottoman conquests*. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan, 1994, s. 326.

¹⁰⁹ Cisár Andronikos IV. odovzdal v roku 1377 Muradovi I. prístav Galipoli, za pomoc v občianskej vojne. IMBER, Colin. *The Ottoman empire*. New York: Palgrave Macmillan, 2002, s. 11.

¹¹⁰ IMBER, C. *The Ottoman empire*, s. 10-13.

Balkáne. V roku 1390 sa objavili Osmani v Temešvárskej oblasti, kde začali plieniť krajinu, o rok neskôr svoj útok zopakovali v Srijemskej oblasti. Žigmund viedol od roku 1389 niekoľko výprav do Srbska, v roku 1392 Žigmund postupoval k pevnosti Kovin, kde proti nemu poslal Bajazid svoje oddiely. Bajazidova armáda sa utáborila pri Smedereve, kde sa spolu obe armády stretli, útok Uhrov bol natoľko silný, že Osmani nedokázali ich postup zadržať. Žigmund medzitým zveril správu nad vydobytými územiami Mikulášovi z Gorjan a postupoval až k hradu Ždrelo, v blízkosti hradu sa nachádzal aj sám sultán Bajazid, no ten sa odmietol zapojiť do bitky, a hrad tak padol do rúk Uhrov. Žigmundove výpravy do Srbska sa opäť opakovali aj v ďalších rokoch 1393 a 1394. V roku 1395 usporiadal výpravu do Moldavska, dosiahol tu síce úspech v podobe podriadenia si moldavského kniežata, no tento úspech bol len dočasným, kým sa Moldavsko opäť nedostalo pod vplyv Poľského kráľovstva. Oveľa väčší problém predstavovalo Valašské kniežatstvo, ktoré sa v roku 1395 ocitlo pod zvrchovanosťou Osmanov. Z Valašského kniežatstva začali Osmani podnikáť nájazdy do Sedmohradska, čo znepokojovalo samotného Žigmunda. Zosadený valašský vojvoda Mircea¹¹¹ požiadal Žigmunda o vojenskú pomoc, aby opäť získal svoju krajinu. V Brašove sa Žigmund a Mircea dohodli, že keď sa podarí Žigmundovi poraziť Osmanov, Valašsko uzná voči Uhorsku vazalské postavenie. Poraziť Osmanov však nebolo jednoduché, uhorská armáda vedená Štefanom z Lučenca bola úplne porazená a sám Štefan zahynul v boji. Po tejto porážke prišiel Žigmund na čele vojska do Valašska a podarilo sa mu Osmanov zahnať.¹¹² Jeho vojsko postupovalo smerom na juh, kde bol prítomný aj Mikuláš z Gorjan a jeho brat Ján. Osmani sa opevnili na hrade Malý Nikopol, kde kládli silný odpor a snažili sa preplaviť čo najviac vojakov k Veľkému Nikopolu, pevnosti ležiacej na druhej strane Dunaja. Žigmund dobyl túto dunajskú pevnosť a prinavrátil Mirceovi jeho trón, aj keď len z časti, lebo v druhej polke kniežatstva vládol stále Vlad I. Uzurpátor. Po dovŕšení víťazstva sa Žigmund rozhodol vrátiť sa s väčšinou vojska do Uhorska.¹¹³ Mircea mal obavy, že ak Žigmund s vojskom odíde, mohli by sa Osmani vrátiť a pomstiť sa za jeho nevernosť. Rozhodol sa teda zradiť Žigmunda, zatarasil priesmyk, ktorým malo uhorské vojsko prechádzať a ostreľoval ho šípmi z okolitých výšin. V tomto momente sa opäť vyznamenal Mikuláš z Gorjan, so svojimi oddielmi našiel spôsob ako preraziť zatarasy v priesmyku, jeho muži zahnali valašské vojsko, pričom spolu s Petrom z Perína chránili vlastnými štípmi kráľa Žigmunda, aby mohol prejsť cez skaly a bezpečne sa vrátiť do Uhorska.¹¹⁴

Potreba riešiť osmanskú hrozbu sa videla aj na rokovaní snemu v decembri roku 1395, na ktorom sa prijali uznesenia pre prípravu všeobecnej vojny proti Osmanskej ríši.¹¹⁵ Súdržnosť proti spoločnému nepriateľovi sa našla prakticky v celej Európe. Pápež Bonifác IX. ocenil myšlienku všeobecného boja proti Osmanom a podporil snahu Žigmunda viesť proti nim výpravu vyhlásením križiackej výpravy. Výprava mala za cieľ raz a navždy skončiť s osmanskou hrozbou šíriacou sa na Balkáne.¹¹⁶ Na výprave sa k uhorským šľachticom pripojilo mnoho významných rytierov z celej Európy, boli to napríklad burgundský vojvoda Jean de Nevers, francúzsky maršal Jean II. Le Maingre Boucicault, ale aj iní burgundskí rytieri ako Phillipe de

¹¹¹ Mircea bol valašský vojvoda zosadený Osmanmi a nahradený im lojálnym Vladom I. Uzurpátorom.

¹¹² ENGEL, P. *The Realm of St. Stephen*, s. 203.

¹¹³ Po smrti kráľovnej Márii bolo jeho postavenie uhorského kráľa veľmi krehké, problém predstavovala aj poľská kráľovná Hedviga, ktorá si začala nárokovať uhorskú korunu po svojej sestre Márii, v čom ju podporoval jej muž Vladislav Jagelo. MARSINA et al. *Dejiny Slovenska I*, s. 321.

¹¹⁴ Mircea sa napokon opäť rozhodol vrátiť k svojej dohode so Žigmundom a pokračoval s ním v ťažení proti osmanským Turkom v roku 1396. BÁNLAKY, József. *A magyar nemzet hadtörténelme IX. I. Mária, II. (Kis) Károly és Zsigmond kora (1382-1437)*. [Online]. [cit. 17. 6. 2022].

¹¹⁵ MARSINA, R. et al. *Dejiny Slovenska I*, s. 321.

¹¹⁶ Bajazid začal v roku 1394 dlhé obliehanie Konštantínopolu, nikdy sa mu ho dobyť nepodarilo, to sa podarilo až jeho potomkovi Mehmedovi II.

Mussy, Jacques de Courtiambles, Jean de Blaisy Jean de Gruuthuse či Guillaume de Viene. Okrem spomenutej rytierskej smotánky sa výpravy zúčastnili aj rytieri z Anglicka, Nemecka, Talianska či Česka a Poľska. Vodcom celej výpravy sa stal sám kráľ Žigmund Luxemburský a jej prípravy trvali skoro rok. Vďaka schopným uhorským diplomatom, ako bol Mikuláš z Kaniže, sa výpravu podarilo zrealizovať aj s pomocou spomenutých významných rytierov.¹¹⁷

Bitka pri Nikopole

Oddiely križiakov sa stretli pri meste Oršova, postupovali spoločne smerom na juh pozdĺž Dunaja, cestou dobýjali pevnosti ako Vidín a Oršova a už 10. septembra 1396 sa dostali k strategickej pevnosti Veľký Nikopol, ktorú začali obliehať o 2 dni neskôr. Keď sa o tom dozvedel sultán Bajazid stiahol svoje vojsko z obliehaného Konštantínopolu a smeroval na pomoc k pevnosti, kde sa dostavil 25. septembra¹¹⁸ a rozhodol sa na križiakov hneď zaútočiť. V radoch križiakov panovali nezhody, každý rytier sa chcel vyznamenať a mať najväčšie zásluhy na víťazstve, čo smerovalo k nejednotnému postupu a chybnému rozloženiu oddielov.¹¹⁹ Vojsko sa delilo na tri línie, prvú viedol Jean de Nevers a pozostávala z burgundských rytierov, druhá línia pozostávala z nemeckých a uhorských oddielov a bola rozdelená na ďalšie tri krídla. Veliteľ pravého krídla bol Štefan Lackfi, stredné krídlo viedol sám kráľ Žigmund, ľavému velil Mikuláš z Gorjan, ktorý mal pod svojím velením rytierov z Bosny, Srbska, Poľska a Česka,¹²⁰ v ľavej línii velil Herman Celjský a vojvoda Mircea.¹²¹ Burgundskí rytieri zaútočili na Bajazidovu armádu v čase keď ešte väčšina armády nebola na boj pripravená, čo rytierom spôsobilo veľké komplikácie. Tak sa začala rozhodujúca bitka tejto križiackej výpravy. Na krídlo vedené Mikulášom z Gorjan zaútočili srbské oddiely vedené Štefanom Lazarevičom. Mikuláš v bitke držal zástavu uhorskej armády. Pre islamské vedenie vojny bolo zvrhnutie nepriateľskej zástavy významnou a rozhodujúcou časťou bitky a touto úlohou bol poverený Štefan Lazarevič. Mikuláš zástavu nedokázal udržať, zástava bola zvrhnutá, no bitke už aj tak nič nemohlo pomôcť.

Celá bitka sa pre križiakov skončila veľkou porážkou, rytieri začali bojovať o záchranu vlastného života.¹²² Sám kráľ sa musel pri ústupe spoliehať na svojich verných rytierov, ktorí mu kryli chrbát pri ústupe z bojiska, takým bol napríklad Juraj Esterházi. Juraj zdržiaval postup Osmanov, aby sa mohol kráľ bezpečne stiahnuť, no za svoje hrdinské činy zaplatil životom,¹²³ kráľovi sa aj vďaka nemu podarilo dostať až k benátskej lodi kotviacej na Dunaji.¹²⁴ Pri ústupe z bitky pomáhali Žigmundovi aj Mikuláš z Gorjan a Herman Celjský, ktorí ho následne sprevádzali na dlhej ceste domov do Uhorského kráľovstva.¹²⁵

¹¹⁷ NICOLLE, David, HOOK, Christa. *Nicopolis 1396*. Oxford: Osprey History, 1999, s. 34-35.

¹¹⁸ Podľa iného datovania sa bitka odohrala 28. septembra 1396.

¹¹⁹ DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 66-67.

¹²⁰ BARTL, J. Žigmund Luxemburský, s. 32.

¹²¹ PEKLIČ, I. Krvaví sabor u Križevcima, s. 15.

¹²² NICOLLE, D., HOOK, CH. *Nicopolis*, 1396, s. 59.

¹²³ MNL-OL, DL 74667 (č. 47) [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/246788/?pg=46&bbox=-876%2C-5363%2C8333%2C69>> [cit. 22. 6. 2022].

¹²⁴ Mnohým rytierom sa nepodarilo dostať k lodiam ani ujsť z bitky, títo padli do zajatia a ak pre Osmanov nepredstavovali možnosť zárobku z výkupného, boli popravení alebo predaní do otroctva. Do zajatia padol aj palatín Leustaš z Jelšavi, jeho blízki však nedokázali nazbierať potrebnú sumu na jeho prepustenie a tak bol neskôr popravený. DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 67.

¹²⁵ HEKA, L. *Ugarski palatin Nikola II. Gorjanski...*, s. 39.

Situácia po príchode Mikuláša a kráľa do Uhorska

Cesta kráľa a jeho šľachticov trvala niekoľko mesiacov. Niektorí sa nazdávali, že v bitke padol aj sám kráľ a zdalo sa im nutné obsadiť kráľovský trón Anjouovcami z Neapolu. Mikuláš, Herman a Žigmund sa plavili po Dunaji do Čierneho mora, ďalej cez Konštantínopol do Egejského mora až sa konečne, začiatkom roka 1397, dostali do Jadranského mora a vylodili sa v Dubrovníku. Po príchode do Dalmácie išli Mikuláš, Žigmund a Herman ďalej do mestečiek Kmin a Toplicu až prišli ku Križevcu. Žigmund vedel, že prehra pri Nikopole otriasla jeho autoritou, preto sa ihneď po príchode snažil odstrániť všetkých svojich nepriateľov. Do Križevca pozval na zhromaždenia bývalého palatína Štefana Lackfiho z Čakovca¹²⁶ a jeho synovca Štefan Lackfiho zo Simontornye.¹²⁷ Zhromaždenie sa nieslo v duchu potrestania zradcov kráľa, obaja Lackfiovci tu boli popravení a boli im odobraté všetky majetky. Nie je zrejmé, čo sa v Križevci udialo, no na zhromaždení bol prítomný aj Mikuláš z Gorjan, rod Gorjanských bol počas vlády Ľudovíta I. Veľkého a kráľovnej Márie mocenskou protiváhou rodiny Lackfiovcov a v regióne išlo o dva najvýznamnejšie rody, preto je možné, že tu bola aj určitá rivalita. Ďalším, kto mohol mať úžitok na poprave Lackfiovcov bol Herman Celjský, sám Herman získal niektoré majetky po Lackfiovcich skoro ihneď po ich poprave. Je zrejmé, že obaja magnáti, Mikuláš aj Herman, sa zbližili so Žigmundom na ich trojmesačnej plavbe z Nikopolu a mohli mať vplyv na Žigmundove rozhodnutia.¹²⁸

Ďalším krokom kráľa Žigmunda bolo zvolanie šľachtického snemu do mesta Temešvár. Cieľom snemu bolo prijať efektívne opatrenia na vedenie vojny proti Osmanom, Žigmund sa stále obával, že po Nikopolskej bitke dôjde k narastajúcemu tlaku z osmanskej strany. Články prijaté na sneme sa nepáčili uhorskej šľachte, lebo narúšali niektoré výsady a práva šľachty zakotvené v *Zlatej bule Ondreja II.* Kráľ Žigmund sa už nehodlal vzdávať svojej moci, len aby mu ostala šľachta verná, snažil sa uchopiť celú moc kráľovstva tvrdou rukou a nedať možnosť svojim protivníkom o jeho zosadenie.¹²⁹ Treba pripomenúť, že sa Žigmund odhodlal aj k malým ústupkom, šľachta od neho požadovala prepustenie všetkých cudzincov účinkujúcich na kráľovskom dvore a tomuto ústupku kráľ vyhovel, no dodržiavanie záväzku preňho predstavovalo vážny problém, lebo svojich stúpenecov mal kráľ najmä z radov cudzincov.¹³⁰

Páni Gorjanskí ostali v očiach kráľa Žigmunda stále dôležití a určite ich považoval za svojich verných aj v tomto čase, o čom svedčí aj donácia z roku 1397, kedy bratom Mikulášovi a Jánovi Gorjanským, udelil dva ostrovy v Jadranskom mori Lošinj a Cres.¹³¹ Kráľ svoju donáciu v roku 1398 ešte vylepšil a dal bratom aj právo na výber tridsiatku z námorného obchodu so soľou z oboch ostrovov.¹³² V tom istom roku Žigmund opäť udelil donáciu, tento raz len Mikulášovi na majetok Lipa vo Virovitickej župe, k tomu dostal aj právo vyberania daní z tohto majetku a všetkých jeho majetkov ležiacich vo Virovitickej a Koprivnickej župe. Majetok dostal po

¹²⁶ Štefan Lackfi podporoval neapolských Anjouovcov, po zavraždení Mikuláša z Gorjan staršieho sa pridol na stranu Žigmunda, ktorý mu udelil hodnosť palatína, ale neskôr ho pozbavil všetkých krajinských hodností za podporu Jána Horvátiho. Keď sa kráľ dlho nevracal z výpravy, dostal sa opäť do kontaktu s neapolskými Anjouovcami, začo ho kráľ potrestal. Tamže, s. 41.

¹²⁷ Zhromaždenie v Križevci malo byť privítaním panovníka pri jeho návrate z výpravy. DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Barbora Celjská*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2017, s. 36. ISBN 978-80-85501-68-1.

¹²⁸ HEKA, L. *Ugarski palatin Nikola II. Gorjanski*, s. 41.

¹²⁹ RÁBIK, Vladimír, LABANC, Peter, TIBENSKÝ, Martin. *Slovenské stredoveké dejiny II*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 39-40. ISBN 978-80-8082-600-0.

¹³⁰ DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 80.

¹³¹ FÉJER, G. *CDH, tomi X, vol. II., CCLV*, s. 454-455.

¹³² FÉJER, G. *CDH, tomi X, vol. II. CCXCIII*, s. 541-542.

Ladislavovi synovi Filipa¹³³ zo Zengságu, ktorý sa pravdepodobne po návrate Žigmunda z križiackej výpravy v roku 1397 dostal na stranu podporovateľov neapolských Anjouovcov, a preto bol Ladislav pozbavený všetkého svojho majetku.¹³⁴ Významným pre bratov Gorjanských sa stalo aj udelenie doživotné titulu chorvátskeho, dalmátskeho a slavonskeho bána. V listine Žigmund spomína, že tak urobil na základe „*chvályhodných služieb a skutkov*“ oboch bratov, čím sa im chcel kráľ takouto formou odvdáčiť.¹³⁵ Mikuláš mal v držbe, ako chorvátsky bán, okolo pätnásť kráľovských pevností a tieto pevnosti boli riadené skrz jeho kastelánov. V roku 1399 boli dokonca rodine Gorjanským darované majetky na ostrove Pag od predstaviteľov ostrova, avšak podmienkou bolo, aby ich chránili pred pánmi Zarayskými, ktorí vlastnili ostrov pred nimi.¹³⁶ V roku 1397 sa Mikuláš spomína aj ako kastelán Žigmundových hradov Klis a Omiš, listina je d'alej zaujímavá, lebo v nej Žigmund nariaďuje Mikulášovi, aby chránil majetky a práva splitského arcibiskupa Andreja.¹³⁷

Vzbura proti Žigmundovi a povýšenie Mikuláša do funkcie palatína

Kroky kráľa Žigmunda po príchode z križiackej výpravy sa pre šľachtu stali veľmi neoblúbenými, nepáčiilo sa im ani jeho vysporiadanie sa s niektorými rodmi,¹³⁸ ktoré sa nevyznačovali veľkou priazňou k Žigmundovi, trňom v oku bolo aj nedodržanie Žigmundovho záväzku, že prepustí z funkcie hlavných kráľovských úradov všetkých cudzincov.¹³⁹ Kráľ sa v roku 1399 rozhodol opustiť Uhorsko a vydal sa s vojskom proti svojmu bratrancovi Prokopovi na Moravu, v Českom kráľovstve zotrval vyše roka a vrátil sa až v decembri roku 1400.¹⁴⁰ Zlom nastal 28. apríla 1401, kráľ sa v tom čase zdržiaval na Budínskom hrade, keď pred neho predstúpili najvyšší kráľovskí hodnostári, krajinský sudca Frank zo Sečian, palatín Detrik Bubek a ostrihomský arcibiskup Ján z Kaniže, so žiadosťou okamžitého vyhodenia všetkých cudzincov z kráľovstva. Žigmund odmietol akékoľvek ústupky a stal sa zajatcom na Budínskom hrade. Na čelo kráľovstva sa dostala rada prelátov a barónov, spadajúca pod kancelára svätej koruny, ktorým sa stal Ján z Kaniže. Magnáti medzitým začali riešiť problém, kto by mohol po Žigmundovi usadnúť na uhorský trón. Možností bolo hneď niekoľko, či už to bol poľský kráľ, rakúsky vojvoda či neapolský kráľ. V tomto období sa opäť stáva jednou z kľúčových postáv chorvátsky, dalmátsky a slavonský bán Mikuláš z Gorjan. Mikuláš nadviazal diplomatické rokovanie s povstalcami, v ktorom sa mu podarilo vyjednať prevoz kráľa Žigmunda na jeden z Mikulášových hradov

¹³³ „*Ladislai, filii Philppe de Zengsak*“.

¹³⁴ FÉJÉR, G. *CDH, tomi X, vol. II, CCXCIV*, s. 544-546.

¹³⁵ ŠMIČIKLAS, Tadija. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Zagreb : Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1990, č. 185, s. 284.

¹³⁶ ADRIČ, Stanko. A Garai főnemesi család és a Horvát Királyság In: FODOR, Pál. *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura*. Budapest: Hrvatski institut za povijest, 2015, s. 488. ISBN 978-963-416-019-9.

¹³⁷ ŠMIČIKLAS. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, č. 138, s. 209.

¹³⁸ Rod Kaplaiovov prišiel o päť svojich hradov, čím rod výrazne utrpel na vážnosti, prestíži a moci. Žigmund totiž na Temešvárskom sneme presadil, že majetky, ktoré šľachtici nenadobudli za naozajstné zásluhy, ale získali ich v čase tiesni kráľa Žigmunda, musia prejsť revíziou a kráľ ich môže kedykoľvek odňať. DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 80.

¹³⁹ Boli vydané aj tri výnimky, na ktorých sa tento záväzok nevzťahoval: sedmohradský vojvoda Stibor zo Stiboríc, záhrebský biskup Eberhard a sedmohradský arcibiskup Materna. DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 80.

¹⁴⁰ ENGEL, P. *The Realm of St. Stephen*, s. 206.

Šiklôš,¹⁴¹ tu sa mohol kráľ voľne pohybovať a stretávať sa so svojimi vernými. Magnátom zoskupeným okolo Mikuláša z Gorjan sa ujalo pomenovanie ako „šiklôšska liga“, výsledkom tohto zoskupenia bolo dohodnutie zásnub kráľa s vtedy ešte len deväť ročnou Barborou, dcérou Hermana Celjského.¹⁴² Mikuláš mal za manželku Annu, staršiu dcéru Hermana a tak sa títo traja magnáti stali príbuznými.¹⁴³ V kronike rodu Celjských sa spomína, že Herman a Mikuláš, po zajatí kráľa, spolu začali rokovať o jeho prepustení, lebo obaja veľmoži mu boli vďační a zaviazaní za mnohé výhody, výsady a úžitky, ktorými ich kráľ obdaroval.¹⁴⁴ V januári roku 1402 odišiel Žigmund za svojím bratom Václavom do Českého kráľovstva, ešte predtým urobil niekoľko opatrení proti povstalcom, navštívil rakúskeho vojvodu Albrechta IV., s ktorým sa dohodol, že ak by Žigmund umrel bez mužského dediča, Albrecht nastúpi po ňom na uhorský trón. Jedným z najzásadnejších krokov bolo odobratie titulu palatína Detrikovi Bebekovi, tento titul zveril Žigmund svojmu vernému švagrovi Mikulášovi z Gorjan, ktorý sa tak stáva uhorským palatínom rovnako ako aj jeho otec Mikuláš z Gorjan starší.¹⁴⁵

Mikuláš ako uhorský palatín

Žigmundove opatrenia viedli aj k ráznym krokom povstalcov, tí povolali na trón syna Karola II. Malého, Ladislava Neapolského. Ladislav¹⁴⁶ sa okolo Vianoc roku 1402 vylodil s vojskom na Dalmácii, jeho postup sa nevyznačoval priamou rozhodnosťou, skôr váhavosťou. Neodvážil sa postupovať smerom do vnútrozemia, aby podporil sily povstalcov, ale zostal v Zadare, kde ho prišiel korunovať za uhorského kráľa Ján z Kaniže. Žigmund sa po návrate z Čiech stretol s Mikulášom v Budíne a poveril Petra z Perína vedením boja proti povstalcom. Víťazstvo sa začalo prikláňať na stranu Žigmunda, vojsko Petra z Perína porazilo Štefana z Debrő pri Blatnom potoku, darilo sa aj Mikulášovi a jeho bratovi Jánovi, ktorí spolu so Stiborom zatlačili do Pešte povstalcov vedených Benediktom z Makry. V septembri sa Mikuláš, Stibor a Žigmund vydali s vojskom do Ostrihomu, ktorý dobyli. Mikuláš opäť využil svojich diplomatických schopností, keď sa mu podarilo uzavrieť dočasné prímerie s Mikulášom z Čáku, ktorého silné vojsko smerovalo na Budín.¹⁴⁷ Zásadný zlom nastal 8. októbra 1403, kedy Žigmund vydal milosť všetkým povstalcom. Vojsko sa stávala pre povstalcov zložitou, čo chcel Žigmund využiť. Ako sa v listine spomína „z vrodenej láskavosti priateľsky sľubujeme všetkým prelátom, barónom, šľachticom familiárom, rytierom a akýmkoľvek iným ľudom vyššieho postavenia a hodností bývajúcim v našich kráľovstvách Uhorskom a Slavónskom ako aj v Sedmohradsku chceme udeliť milosť.“¹⁴⁸ Medzitým sa kráľ Ladislav vrátil späť do Neapolu a do Uhorska sa už nikdy nevrátil. Omilostenia využili viacerí šľachtici okrem Jána z Kaniže a Detrika Bubeka, tí sa vzdali odmietali, svoj postoj zmenili

¹⁴¹ Mikuláš vymenil za Žigmunda do zajatia svojho syna a brata. ENGEL, P. The Realm of St. Stephen, s. 206.

¹⁴² Autorom zásnub bol sám Žigmund, ktorý sa týmto spôsobom chcel Hermanovi zavďačiť za oslobodenie z väzenia. Herman spočiatku nesúhlasil, no neskôr ho k tomuto kroku presvedčila aj šľachta. DVOŘÁKOVÁ, D. Barbora Celjská, s. 38-39.

¹⁴³ DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 82-85.

¹⁴⁴ DVOŘÁKOVÁ, D. Barbora Celjská s. 38.

¹⁴⁵ ENGEL, P. The Realm of St. Stephen, 206.

¹⁴⁶ Ladislava Neapolského podporoval aj pápež Bonifác IX, práve to bolo dôvodom neskoršieho vydania tzv. „*placetum regium*.“

¹⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 91-93.

¹⁴⁸ SEGEŠ, Vladimír, ŠEĎOVÁ. Božena. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska 1/3*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013, s. 51. ISBN 978-80-89523-26-9.

až keď už neboli schopní čeliť Žigmundovej presile.¹⁴⁹ Tak sa Žigmundovi najmä za pomoci svojich verných, medzi ktorých bezpochyby patrila Mikuláš z Gorjan, podarilo udržať si uhorskú korunu.¹⁵⁰ Vo funkcii palatína ostal Mikuláš až do svojej smrti roku 1433, počas celého svojho pôsobenia stál verne na strane kráľa Žigmunda. Už v roku 1408 udelil kráľ Žigmund novú donáciu pre bratov Mikuláša a Jána, v ktorej boli spísané všetky ich rodové majetky na jednom mieste, okrem majetkov sú tu spísané aj jednotlivé zásluhy bratov v bojoch, ktoré viedol kráľ Žigmund. Mikuláš, ako sa tu uvádza, sa vyznamenal najmä v boji proti povstalcovi bojujúcim proti jeho žene kráľovnej Márii, ďalej sú tu opísané aj zásluhy Mikuláša a jeho brata Jána v boji s osmanskými Turkami, Nikopolská bitka a ich spoločná cesta po mori domov. Zaznamenané sú tu aj udalosti po ich návrate a vypuknutí vzbury, ako sa tu spomína „*bratia sa nebáli nebezpečenstiev, ktoré im hrozili a vykonali pre kráľa mnohé veľké skutky*“, vyznamenali sa aj v bojoch s povstalcami, ktorí podporovali Ladislava Neapolského. Za všetky tieto spomenuté „*chvályhodné skutky*“ im kráľ potvrdil majetky v Temešvárskej, Báčskej, Srijemskej, Baraňskej, Komárňanskej, Železno-Belehradskej, Čongrádskej a Vesprémskej župe.¹⁵¹

Záver

Zásluhy Mikuláša z Gorjan sa dostali až do Prahy k cisárovi Václavovi IV., bratovi Žigmunda Luxemburského. Za jeho angažovanie sa pri vyslobodení Žigmunda z Budinského hradu ho Václav odmenil vyplácaním 1000 zlatých ročne a priznal mu členstvo v jeho rytierskom ráde.¹⁵² Mikuláš sa stal hlavným mužom kráľovstva a prakticky ho celé spravoval počas neprítomnosti kráľa. V roku 1408 sa stal jedným zo zakladajúcich členov Dračieho rádu. Významnú úlohu zohral aj pri spore Rádu nemeckých rytierov s Poľskom pričom sa Žigmund snažil využiť jeho diplomatických zručností.¹⁵³ Sprewádzal kráľa na koncil v Kostnici, na jeho cestách po Francúzsku a Anglicku, kde sa zapájal do diplomatických rokovaní medzi kráľmi.¹⁵⁴ V roku 1416 sa mu od kráľa dostalo veľkej výsady, keď mu povolil ozdobiť svoj rodový erb zlatou korunou.¹⁵⁵ S istotou môžeme povedať, že palatín Mikuláš z Gorjan patrila medzi najbližších, najvernejších a najschopnejších veľmožov kráľa Žigmunda a zapísal sa do našich dejín veľkými písmenami, hoc mu v slovenskej historiografii dosiaľ nebola venovaná veľká pozornosť.

¹⁴⁹ Mnohí zo Žigmundových nepriateľov sa vzdali odmietli, medzi takých patrili Tomáš z Ludaníc a Štefan z Debró, ktorí ušli za hranice kráľovstva a ich majetok im kráľ skonfiškoval. ENGEL, P. The Realm of St. Stephen, s. 209.

¹⁵⁰ DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 93.

¹⁵¹ FÉJÉR, G. CDH X/4, s. 661, č. CCCXIII.

¹⁵² MNL-OL, DL 8664. [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/91218/?pg=0&bbox=1012%2C-2344%2C4839%2C-206>> [cit. 25. 6. 2022].

¹⁵³ Pokusy o riešenie sporu diplomatickou cestou stroskotali, čo vyústilo do známej bitky pri Grünwalde. DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 111.

¹⁵⁴ Magyar életrázi lexikón. *Nikolao Garai*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/garai-miklos-7587C/>> [cit. 26. 6. 2022].

¹⁵⁵ DVOŘÁKOVÁ, D. Rytier a jeho kráľ, s. 246.

Použité zdroje a literatúra:

ADRIČ, Stanko. A Garai főnemesi család és a Horvát Királyság In: FODOR, Pál. *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura*. Budapest: Hrvatski institut za povijest, 2015, s. 770, ISBN 978-963-416-019-9.

ÁRVAI, Tünde. Vallásos áhítat és hatalmi reprezentáció a Garai családban. In: BÖHM, Gábor, FEDELES Tamás ed. *Mesternek és tanítványok*. Pécs: A szerkesztők, 2014, s. 305, ISBN 978-963-642-592-0.

BARTL, Július. *Žigmund Luxemburský*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1996, s. 106. ISBN 80-85501-11-2.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Barbora Celjská*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2017, s. 305, ISBN 978-80-85501-68-1.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král'*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2003, s. 600, ISBN 978-80-85501-67-4.

ENGEL, Pál. *The Realm of St. Stephen*. New York: I. B. Tauris, 2001, s. 472. ISBN 1-86064-591-7.

FÉJER, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. Vol. 2*, Budea 1834, s. 834.

FÉJER, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. vol. 4*. Budea 1841, s. 874.

FINE, V, John. *The late medieval Balkans, A critical survey from the late twelfth century to the Ottoman conquests*. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan, 1994, s. 704, ISBN 978-047-2 082-605.

HEKA, László. Ugarski palatin Nikola II. Gorjanski u hrvatsko-ugarskoj povijesti (palatinska loza Gorjanskih). In: *Cris*, vol. XIX, no. 1, 2017, s. 35-46.

IMBER, Colin. *The Ottoman empire*. New York: Palgrave-Macmillan, 2002, , s. 421, ISBN 0-333-61386-4.

MARSINA, Richard et al. *Dejiny Slovenska I*. Bratislava: Vydavateľstvo Veda, 1986, s. 534.

NAGY, Iván. *Magyarország családai : czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: BEIMEL J. és KOZMA Vazulnál, 1862, s. 872.

NICOLLE, David. HOOK, Christa. *Nicopolis 1396*. Oxford: Osprey History, 1999, s. 90, ISBN 1-84176-278-4.

PEKLIČ, Ivan. Krvavi sabor u Križevcima (1397.). In: *Cris*, vol. I, no. 1, 1999, s. 12-16.

RÁBIK, Vladimír, LABANC, Peter, TIBENSKÝ, Martin. *Slovenské stredoveké dejiny II*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 63. ISBN 978-80-8082-600-0.

SEGEŠ, Vladimír et al. *Kniha kráľ'ov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003, s. 303, ISBN 80-10-00324-7.

SEGEŠ, Vladimír, ŠEĎOVÁ, Božena. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska 1/3*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013, s. 353, ISBN 978-80-89523-26-9.

SOPKO, Július. *Kronika Jána z Turca*. Bratislava: Prefekt, 2018, s. 592, ISBN 978-80-8046-888-0.

ŠMIČIKLAS, Tadija. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Zagreb: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1990, s. 654.

Zdroje dostupné na internete

BÁNLAHY, József. *A magyar nemzet hadtörténelme IX. I. Mária, II. (Kis) Károly és Zsigmond kora (1382-1437)*. [Online]. Budapest: Grill Károly, 1935. Dostupné na internete:

<<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/9-i-maria-ii-kis-karoly-es-zsigmond-kora-13821437-14D4/iv-a-delvideki-lazongasok-folytatasa-1386-es-1387-ben-erzsebet-kiralyne-halalaig-1509/>> [cit.16. 6. 2022].

DEZSŐ, Csánki Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II. kötet – Pozsega vármegye. [online]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1894. Dostupné na internete: <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/ii-kotet-32A7/pozsegavarmegye-4940/fobb-birtokosai-4BA7/>> [cit.15. 6. 2022].

Magyar élejtázi lexikón. Nikolao Garai. [online]. Dostupné na internete <<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/garai-miklos-7587C/>> [cit. 26. 6. 2022].

Magyar nemzeti levéltár – Országos levéltára, diplomatikai levéltár (d'alej len MNL-OL, DL) 7309 [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/76895/?pg=0&bbox=-1853%2C-4415%2C5801%2C-151>> [cit. 16. 6. 2022].

MNL-OL, DL 8664. [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/91218/?pg=0&bbox=1012%2C-2344%2C4839%2C-206>> [cit.25. 6. 2022].

MNL-OL, DL 74667 (č. 47) [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/246788/?pg=46&bbox=-876%2C-5363%2C8333%2C69>> [cit. 22. 6. 2022].

MNL-OL, DL 8050. [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/84715/?pg=0&bbox=-916%2C-3578%2C5521%2C18>> [cit. 17. 6. 2022].

Frakcia ľudáckeho povojnového exilu pod vedením Ferdinanda Ďurčanského

Bc. Jana Ivanková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Dejiny Slovenska a Slovákov ovplyvnilo počas dvadsiateho storočia mnoho politických názorov a ideológií, ako napríklad maďarský nacionalizmus, demokratické pro československé myšlienky, nacistický imperializmus, ľudácka kolaborácia a komunistická doktrína.

Mimo tejto oficiálnej vládnucej špičky existovali nelegálne a opozičné politické prúdy. V modernej slovenskej histórii, t. j. v období od vypuknutia prvej svetovej vojny, pozorujeme vznik troch veľkých exilových hnutí. Prvý oficiálny exilový prúd na čele so Štefánikom a Masarykom vznikol vo Francúzku počas prvej svetovej vojny. V rokoch druhej svetovej vojny existovali dve hlavné odbojové hnutia, t. j. komunistický a demokratický prúd s centrami v Moskve a Londýne.

Medzi príčiny vzniku tretieho, protikomunistického exilu, môžeme zaradiť ukončenie druhej svetovej vojny, pád vojnového štátu a komunistický prevrat vo februári 1948. Názory v exile pôsobiacich ľudákov však neboli jednotné. Ich aktivizmus rozdelil toto hnutie na konzervatívne a radikálne krídlo. Naša pozornosť bude venovaná aktivitám frakcie pod vedením Ferdinanda Ďurčanského, t. j. pôsobeniu Slovenského oslobodzovacieho výboru a jeho presahu do súčasnosti.

Predstavitelia radikálnej časti ľudáckeho exilu

Územie medzi Bratislavskou a Šarišsko-zemplínskou župou spravovali nacistom verní ľudáci šesť rokov. Ide o krátke obdobie v slovenských dejinách, počas ktorého naplno prepukli radikálne črty slovenskej spoločnosti.

Pre nás bude prioritné hovoriť o „politickom odstrčencovi“ Ferdinandovi Ďurčanskom. Prítomnosť na rokovaní v Berlíne v roku 1939 a striktné radikálny postoj (nielen) voči židovskej otázke umožnili tomuto profesorovi práva vykonávať po vzniku Slovenského štátu funkcie ministra vnútra a ministra zahraničných vecí.¹⁵⁶ Na základe uvedeného faktu považujeme tohto politika za vrcholného predstaviteľa prvej etapy ľudáckej štátnosti. Politický vzostup Ďurčanského ukončili Salzburské rokovania v júli 1940. Dôvodom odstavenia rodáka z Rajca bolo zahraničnopolitické lavírovanie v rokoch 1939 a 1940 a sondy smerom k západným mocnostiam.¹⁵⁷

Obdobie do roku 1945 strávil profesor práva na pôde Právnickej fakulty Univerzity Komenského. Jeho čiastočný politický návrat nastal v záverečnej etape druhej svetovej vojny

¹⁵⁶ KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. Praha: Vydavatel'stvo Anomal, 1992, s. 23. ISBN 80-900235-3-3.

¹⁵⁷ KAMENEC, I. *Slovenský štát*, s. 23.

prostredníctvom atypickej propagandistickej línie.¹⁵⁸ SNP hodnotil negatívne. Staré a nové práce Ferdinanda Ďurčanského, Štefana Polakoviča a Konštantína Čulena boli bratislavskou vládou schválené a vydávané ešte aj v prvých mesiacoch roka 1945. Išlo o režimové brožúry, časopisy a letáky v stotisícových nákladoch.¹⁵⁹

V súvislosti s radikálnou zložkou protil'udáckeho exilu a posledným rokom druhej svetovej vojny je nevyhnutné uviesť podrobnosti prechodu Ďurčanského a jeho spolupracovníkov do exilu. Cesta do Horného Rakúska viedla cez pohraničné mestá dnešného Záhoria, konkrétne hovoríme o Holíči, Skalici a Brodskom. Legitimitu tohto kroku zabezpečoval slovenský konzulát vo Viedni. Cestovné pasy vystavené prominentným osobám na falošné mená vydávalo policajné riaditeľ'stvo alebo okresné úrady. Medzi 20. – 25. marcom 1945 získali príslušne osoby, Ďurčanského nevynímajúc, dokumenty, ktoré vykazovali v americkom a britskom okupačnom pásme dnešného Rakúska.¹⁶⁰

Opísaný útek umožnil ďalší politický vývoj radikálne nacionalistickej politiky. „Zánik Slovenského štátu v apríli 1945 neznamenal zánik ľudáckej politiky a jej ambícií revidovať novú povojnovú politickú realitu na Slovensku.“¹⁶¹ Prelomovým bol január 1946, kedy „ochranca slovenských záujmov“ bez právnej funkcie založil hybnú silu a koordinátora protičeskoslovenských aktivít tzv. Slovenský akčný výbor (SAV). Aktivita radikálnej frakcie reprezentovali najmä Ferdinand Ďurčanský, Štefan Polakovič, Ján Ďurčanský a Rudolf Dilong.¹⁶²

Činnosť členov výboru bola vzájomne prepojená. Polakovič, známy pod pseudonymom „Dr. Ján Drobný“, vystupoval rovnako ako jeho spolupracovníci v utajení a jeho funkcia tajomníka zahŕňala status „pravej ruky“ predsedu hnutia. Najvýraznejšie sa táto pozícia prejavila počas rozhovoru anglickej žurnalistky Claire Neikindovej s Dr. Ďurčanským 30. októbra 1946 v Ríme. Témou diskusie boli Ďurčanského revizionistické pohnútky zahrňujúce vojnu proti Rusku, odstránenie komunistického nebezpečenstva a obnovenie vojnového štátu. Tieto ideologicky podfarbené predstavy miernil ideológ slovenskej štátnosti, čím ovplyvnil jednu z mnohých aktivít SAV-u.¹⁶³

Súčasťou exilového hnutia bol aj Ďurčanského brat Ján, ktorý 15. 4. 1933, t. j. v predvojnovom období, vstúpil do redakčnej rady dvojtyždenníka *Nástup*.¹⁶⁴ Hoensch týchto publicistov opisuje ako osoby s nekritickým obdivom voči Mussolinimu a Hitlerovi, k nacistickej a fašistickej ideológii a totalitným zriadeniam.¹⁶⁵

Politickú aktivitu Jána Ďurčanského spájame najmä s poslednou etapou Slovenského štátu, teda obdobím okupácie. Po potlačení povstania zastával funkciu vládneho poverenca v Banskej Bystrici.¹⁶⁶ Táto funkcia postupne strácala všetky právomoci a jej existencia bola jednoznačne limitovaná existenciou satelitu. Svojho nositeľa priviedla až do stavu núdze, kedy bol starší brat

¹⁵⁸ VONDRÁŠEK, Václav, PEŠEK, Jan. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*. Bratislava: VEDA, vydavateľ'stvo Slovenskej akadémie vied, 2011, s. 34. ISBN 978-80-224-1224-7.

¹⁵⁹ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*, s. 34.

¹⁶⁰ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*, s. 35.

¹⁶¹ HRUBOŇ, Anton, ŠUŠOVÁ-PRANDO, Patrizia. Ľudácka politická emigrácia po roku 1945: Ideológia, štátoprávne predstavy, vízie nového geopolitického poriadku a kolektívnej bezpečnosti. In: *Politický exil zo Slovenska po februári 1948 v československom a východoeurópskom kontexte Studenej vojny*. Turany: Tlačiareň P+M, 2021, s. 111. ISBN 978-80-89694-99-0.

¹⁶² VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*, s. 36.

¹⁶³ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*, s. 28.

¹⁶⁴ HOENSCH, Jörg Konrad: *Slovensko a Hitlerova východná politika*. Bratislava: VEDA, vydavateľ'stvo Slovenskej akadémie vied, 2001, s. 14. ISBN 978-80-224-0693-2, 80-224-0693-7.

¹⁶⁵ HOENSCH, J.K. *Slovensko a Hitlerova východná politika*, s. 16.

¹⁶⁶ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*, s. 31.

Ferdinanda Ďurčanského nútený požiadať úradovňu nemeckej bezpečnostnej služby v Banskej Bystrici o povolenie používať telefónnu linku pre hovory s centrálnymi úradmi v Bratislave.¹⁶⁷

Posledný spomenutý, Rudolf Dilong, bol známym básnikom katolíckej moderny a vojnovým kňazom. Emigrovať ho prinútila silná ľudácka orientácia i ateistická propaganda komunistov. Koncom roka 1946 vydal v Štokholme zbierku básni *Daváj, daváj*. V nej pod pseudonymom Ďuro Kyjak prezentoval vulgárne rozprávania o prezidentovi Benešovi. „*Lenže tu ich dravosť schladla, lebo Beneš potvorou bol, ako by ho schytil diabol, zmizel jak smrad zjasna čista, mal svoj plán a ancikrista, nuž, zaiste Beneš oplán tajnú zbraň mal – aeroplán*.“¹⁶⁸

Exilovú činnosťou básnika Dilonga spájame aj so zaujímavou skutočnosťou, ktorú opisuje Ivan Štelcer vo svojom úvode k reedícii tretej časti pôvodne 1000-stranovej Ďurčanského „obhajobe národa“¹⁶⁹. Ide o vznik rádia Barcelona, ktorým sa SAV „*prihováral k slovenskému národu, povzbudzoval ho k životu, nabádal k bojovnosti, vytrvalosti a viere v krašiu budúcnosť*.“¹⁷⁰ Bol to práve Dilong, ktorý túto krátkovlnnú vysielačku umiestnil na vežu kláštorného kostola v obci Salisano, približne 45 km severovýchodne od Ríma.¹⁷¹

Okrem uvedených, sa v organizácii SAV aktivizoval aj zamestnanec ľudáckeho kultúrneho a osvetového oddelenia Ministerstva národnej obrany v Bratislave Ján Okál, vojnový tajomník Literárnohistorického odboru Matice slovenskej – Stanislav Mečiar, Jozef Joštiak a Arvéd Grébert, ktorý sa po vzniku Slovenského štátu stal tajomníkom ministerstva zahraničných vecí a neskôr tlačovým atašé na slovenských vyslanectvách v Budapešti, Sofii, Ríme, Berlíne a Berne.¹⁷² Funkciu vojenského poradcu rozoberanej skupiny reprezentuje Jozef Parčan, ktorý od roku 1944 zastával post náčelníka štábu Domobrany. Prejav ďalšieho člena, poslanca snemu Slovenskej republiky, Alojza Maceka z 27. marca 1945, v ktorom vyzýva k nekompromisnému boju proti bolševizmu a ZSSR prostredníctvom mobilizácie všetkých „*národovcov*“, potvrdzuje radikalizmus rozoberanej frakcie.¹⁷³

Aktivity Slovenského akčného výboru

Prvý cieľ SAV, ktorý predstavovala aktivita vyššie uvedených, bol namierený na vytvorenie obhajoby slovenskej štátnosti na povojnových Parížskych rokovaniach v roku 1946. Tu predložené memorandum bolo jedným z najucelenejších programových dokumentov slovenského povojnového exilu.¹⁷⁴ Ďurčanského, prezlečeného za poľského vojaka, v Paríži sprevádzal katolícky kňaz Jozef Papin, ktorý mu pripravil cestu k diplomatom.¹⁷⁵ Jeho aktivity boli namierené na vyjednávanie povojnových podmienok v prospech právne, reálne i morálne zaniknutého štátu. Ďurčanský apeloval na Spojencov. Tvrdil, že Slovensko prijíma osud porazeného štátu a žiada, aby s ním bola uzavretá mierová zmluva. Vychádzal z tézy, že aj tie

¹⁶⁷ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 32.

¹⁶⁸ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 35.

¹⁶⁹ Publikácia Právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov je dôkazom publicistickej (propagandistickej) tvorby prof. Dr. Ferdinanda Ďurčanského. Dielo vyšlo v roku 1954 v Buenos Aires.

¹⁷⁰ ŠTELCER, Ivan: *Biela kniha III. diel*. Trenčín: Vydavateľstvo Ivan Štelcer, 1992, s. 243. ISBN 80-900537-1-8.

¹⁷¹ ŠTELCER, I. Biela kniha III. diel, s. 246.

¹⁷² Národný cintorín Martin: Grébert, Alvéd. Dostupné na: <http://www.narodnycintorinmartin.sk/grebert-arved-1048> [cit. dňa 15. 11. 2022].

¹⁷³ Borský Mikuláš: Alojz Macek. Dostupné na: <https://www.borskymikulas.sk/aloz-macek.html> [cit. dňa 15. 11. 2022].

¹⁷⁴ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 54.

¹⁷⁵ ŠTELCER, I. Biela kniha III. diel, s. 251.

najtvrdšie podmienky je lepšie prijať ako porazený štát, než sa dostať medzi víťazné národy, ale za cenu straty štátnej samostatnosti.¹⁷⁶

Rozoberané memorandum nebolo jediné. Medzi rokmi 1946 – 1948 bolo celkovo vytvorených 28 memoránd, petícií a žiadostí na najvyššie medzinárodné orgány a organizácie, ktoré vyžadovali politický obrat oslovených, obnovenie slovenskej štátnosti a často aj dehonestovali demokratických a komunistických, domácich i exilových politikov.¹⁷⁷

Samostatnou skupinou snáh SAV bolo posielanie listov významným osobnostiam povojnovej doby.¹⁷⁸ Osobitým príkladom je list smerovaný výboru pre udeľovanie *Nobelovej ceny za mier*. Predmetom listu bola kritika oceneného Eduarda Beneša. Korešpondencia bola založená na skutočnosti, že sú Slovákom upreté základné a politické práva. Nezmyselnosť celého dokumentu dotvára v ňom spomenutá téza o Čechmi nastolenom teroristickom štáte na území Slovenska. Absurdnosť napísaného nám dotvára charakter tejto ľudáckej frakcie. Hnutie, ktoré sa pasovalo do pozície slovenskej exilovej vlády definovalo svoje predstavy vo všeobecných smerniciach pre domácu činnosť v rámci Slovenského revolučného odboja z 24. 6. 1946. Smernice boli faktickou, ucelenou a programovou predstavou slovenského povojnového separatizmu.¹⁷⁹ Išlo o likvidáciu českého a sovietskeho imperializmu.¹⁸⁰

Ďalší list predstaviteľov SAV bol venovaný prezidentovi USA – Harrymu S. Trumanovi, ktorý vo svojej reči pre Kongres z dňa 12. 3. 1947 spomenul krajiny strednej a juhovýchodnej Európy. Tvrdil, že v týchto štátoch ovládla menšina väčšinu.¹⁸¹ Vlastnú politickú interpretáciu týchto slov si vytvorili Ferdinand Ďurčanský a Štefan Polakovič. „Hybné sily“ prvej politickej organizácie exilu zaslali päť dní po uvedenom prejave formou „Slovenskej informačnej kancelárie“ v Štokholme Trumanovi list. Samozvaní zástupcovia slovenských záujmov v zahraničí požiadali prezidenta USA o podporu v boji Slovákov proti novovzniknutému Československu, so zámerom dosiahnuť oslobodenie od politického útlaku z českej strany.¹⁸² Slovensko vydávali za obeť zkomunizovaného Československa, ktoré sa podľa nich nachádzalo pod protektorátom Moskvy.¹⁸³

Smernice, ideály, plány a celkový postoj SAV však nebolo reálne dosiahnuť. *„Ďurčanského východiská pre uznanie/obnovenie Slovenského štátu boli v kontexte povojnového rozloženia geopolitických síl nereálne, príliš radikálne a odsúdené na množstvo na seba naviazaných alternatívnych scenárov“*.¹⁸⁴

Organizovanie domáceho odboja na diaľku z emigrácie, vysielanie agentov-kuriérov so spravodajskými úlohami do ČSR či vydávanie menovacích dekrétov na výkon reálne neexistujúcich funkcií ľuďom žijúcim na Slovensku,¹⁸⁵ vyvolalo u komunistických pohlavárov nesúhlas. Komunistický režim v Československu preto výrazne smeroval aktivity svojej rozviedky voči Ďurčanského frakcii. Minister vnútra Rudolf Barák definoval ciele tejto bezpečnostnej zložky štátu v decembri 1953. Do skupiny hlavných cieľov zaradil aj aktívne pôsobenie proti činnosti namierenej voči komunistickému režimu v ČSR a celému východnému bloku a získavanie správ o činnosti emigrácie.¹⁸⁶ Čs. rozviedka, ktorú riadila ŠTB na základe uvedených cieľov, vyhodnotila

¹⁷⁶ ŠTELCER, I. Biela kniha III. diel, s. 253.

¹⁷⁷ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 60.

¹⁷⁸ Clementa Attleeho, Winstona Churchilla.

¹⁷⁹ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 90.

¹⁸⁰ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 147.

¹⁸¹ Autormi Trumanovi adresovaného listu boli Ferdinand Ďurčanský a Štefan Polakovič.

¹⁸² VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 105.

¹⁸³ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 110.

¹⁸⁴ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 113.

¹⁸⁵ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 114.

¹⁸⁶ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 116.

frakciu ľudáckeho exilu pod vedením Ďurčanského za najnebezpečnejšiu.¹⁸⁷ Argumentom boli aktivity SAV, ktoré boli namierené nielen k odstráneniu mocenského monopolu KSČ, ale aj k dezintegrácii Československa.¹⁸⁸

Dôležitým impulzom pre legitimizovanie protikomunistickej agendy ľudáckeho exilu bolo uchopenie moci komunistickou stranou. Kým pred týmto medzníkom mala argumentácia o „komunistickom ovládnutí Slovenska“ vetché základy, po tzv. „vítaznom februári“ boli už snahy o zblíženie exilových skupín a demokratických vlád západných mocností odôvodnené.¹⁸⁹

Slovenský oslobodzovací výbor a postkomunistická súčasnosť

V roku 1949 sa SAV pretransformoval na *Slovenský oslobodzovací výbor* (SOV).¹⁹⁰ Posun v názve organizácie od akčného k oslobodzovaciemu považujeme za jeden zo znakov odklonu od striktné radikálnych postojov. SOV ostal aj naďalej protibolševický. Jeho vedenie bolo súčasťou krajne pravicového *Antibolševického bloku národov*.¹⁹¹

Za dôležitú aktivitu SOV-u považujeme vydávanie propagandistickej tlače. Nakoľko aj demokratická, komunistická či Sidorova línia vydávala periodiká, začal pretransformovaný SOV vydávať noviny *Slovenská republika*¹⁹². Tento krok spájame s dočasným exilovým pobytom lídra frakcie v Buenos Aires. S argentínskym exilom spájame aj vydávanie novín *Juhoamerický Slovák* v rokoch 1950 – 1956¹⁹³ a zhotovenie už spomenutej publikácie *Právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov*. S neskorším a doživotným sídlom Ďurčanského – Mníchovom – sa spája propagandistické periodikum *Slovák v slobodnom svete*¹⁹⁴ a *Mladý bojovník*¹⁹⁵. Rozmach písomnej propagandy, jej šírenie medzi exulantmi a Slovákami v zahraničí či upustenie od radikálnych prejavov v celosvetovom rámci, je dôkazom čiastočného odklonu od prvotne radikálnych aktivít.

Napriek silnejúcim, mocnosťami viac prijímaným aktivitám demokratov a Slovenskej národnej rady v zahraničí (SNRvZ) líder SOV naďalej s vážnosťou šíril nereálne informácie. Tvrdil, že jeho frakcia koordinuje rozvetvenú sieť odbojových antikomunistických skupín v ČSR a v prípade vypuknutia globálneho konfliktu medzi Západom a Východom je nielenže schopný manažovať sabotážne činnosti na Slovensku, ale aj zorganizovať dobrovoľnícke jednotky z radov slovenských exulantov, ktoré by pri prípadnej „osloboditeľskej vojne“ proti komunizmu bojovali za obnovenie Slovenského štátu.¹⁹⁶ Z uvedených faktov vyplýva, že otázka samostatnej slovenskej štátnosti bola naďalej živá – aj napriek jej nereálnosti. Idea právnej kontinuity Slovenskej republiky pretrvávala v povojnovom období prostredníctvom Ďurčanského frakcie. Sidor totiž presadzoval začlenenie nezávislého Slovenska do širšieho federatívneho zväzku štátov strednej

¹⁸⁷ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 117.

¹⁸⁸ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 117.

¹⁸⁹ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 140.

¹⁹⁰ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 117.

¹⁹¹ VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 142.

¹⁹² Periodikum bolo vydávané v rokoch 1949-1957. Podľa: Československé dokumentační středisko, o. p. s.: Heslář věcný. Dostupné na: <http://www.csds.cz/cs/projekty/24-DS/encyklopedie/2151-DS.html> [cit. dňa 15. 4. 2022].

¹⁹³ V roku 1959 vyšlo špeciálne číslo. Podľa: Československé dokumentační středisko.

¹⁹⁴ Periodikum bolo vydávané v rokoch 1954 – 1970. Podľa: Československé dokumentační středisko.

¹⁹⁵ Periodikum bolo vydávané v rokoch 1953 – 1958. Podľa: Československé dokumentační středisko.

¹⁹⁶ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 118.

Európy.¹⁹⁷ Kubík uvádza oslavu päťdesiatych narodenín literáta J. C. Hronského zo dňa 23. 2. 1946 ako posledné spoločné stretnutie ľudáckych exulantov.

Zmenu postojov predstaviteľov SOV, obzvlášť Ferdinanda Ďurčanského, dokumentuje tajná akcia agenta „Vladimíra“ z roku 1968. Táto osoba sa infiltrovala do vrchného vedenia SOV a konštatovala, že Ďurčanský stále počíta so zmenou geopolitickej situácie v prospech Západu, zároveň však pozitívne hodnotí dianie v ČSR, t. j. aktivity Dubčeka.¹⁹⁸ *„Jediná ich výhrada smerovala k tomu, že reformné krídlo KSČ sa zaseklo na požiadavke federalizácie a diskusie neposunulo smerom k úplnej štátnej samostatnosti pre Slovensko.“*¹⁹⁹ Hruboň túto skutočnosť pomenúva výstižne „upustenie od principiálneho antikomunizmu“. SOV však naďalej ostávala pomerne radikálnou nacionalistickou organizáciou. Dôkazom sú názory členov hnutia typu: „komunistov treba vyvraždiť aj s rodinnými príslušníkmi.“²⁰⁰

V priebehu druhej polovice 60. rokov začal v slovenskom nacionalistickom exile narastať vplyv veľkopriemyselníka Štefana Boleslava Romana. Jeho aktivity boli namierené aj voči starnúcemu lídrovi frakcie. Konkrétne išlo o poskytnutie „veteránskeho dôchodku“ vo výške 1400 mariek. Skutočnosť, že mal vodca frakcie finančné ťažkosti ho prirodzene donútila ponuku prijať a postupne sa stiahnuť z verejného diania. Jedinou podmienkou bol Romanov sľub pokračovať v angažovaní SOV v európskej politike.²⁰¹ Spolupodieľanie sa na aktivitách pri vytváraní organizácie Slovákov považujeme za poslednú významnú aktivitu SOV a rovnako aj samotného Ďurčanského, ktorý zaujal voči projektu *Svetového kongresu Slovákov* znášanlivý postoj. Uvedomoval si ďalší pokles svojich preferencií a kalkuloval s tým, že sa v zastrešujúcej organizácii bude uchádzať o jednu z dôležitých funkcií.²⁰² Tieto snahy boli úspešné. Rokovaniami medzi 19. – 21. júnom 1971 bol oficiálne ustanovený *Svetový kongres Slovákov*. Stalo sa tak v New Yorku. Predsedom a hybnou silou tohto hnutia bol už spomínaný Roman. Prvým podpredsedom sa „symbolicky“ stal Ferdinand Ďurčanský, ktorý však 15. 3. 1974 vo veku šesťdesiatšedem rokov v Mníchove zomrel.²⁰³

Generačne pozmenená a politicky oslabená Ďurčanského frakcia však naďalej pretrvala. Po vzniku Slovenskej republiky 1. 1. 1993 sa z cudziny vrátila časť ľudáckej politickej emigrácie. Začali šíriť svoju verziu zásluh na kolapse komunistického režimu a vzniku Slovenskej republiky.²⁰⁴ Napriek tomu, že novovytvorená republika odmietla právnu i ideovú kontinuitu so Slovenským štátom, nemôžeme odignorovať podiel aktivít pokračovateľov radikálneho odkazu.²⁰⁵

Napriek uvedenému pozorujeme prívržencov spomínaného odkazu aj v dnešnej dobe. Nie tak dávne osadenie busty Ferdinanda Ďurčanského v Rajci bolo varovným signálom. Vo vyhlásení z júna 2011 vyhlásila Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť svoj nesúhlas: *„Takýto krok protirečí úcte k ľudskej dôstojnosti, je obhajobou významného predstaviteľa a spolutvorcu nedemokratického režimu a štátu, ktorý zrušil politický pluralizmus, slobodu slova, združovania a zhromažďovania, dopúšťal sa obmedzovania základných ľudských*

¹⁹⁷ KUBÍK, Petr: Slovenský exil v Itálii 1945-1949. In: *Securitas imperii*, 2012, roč. 6, č. 2, s. 8. ISSN 2787-9348.

¹⁹⁸ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 119.

¹⁹⁹ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 120.

²⁰⁰ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 120.

²⁰¹ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 120.

²⁰² VONDRÁŠEK, V., PEŠEK, J. Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970, s. 143.

²⁰³ *Ďurčanský, likvidátor demokracie na Slovensku, sa narodil pred 110 rokmi*. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/magazin/ferdinand-durcansky-sa-narodil-pred-1/234075-clanok.html?mostViewedArticlesInSectionTab=2> [cit. dňa 18. 4. 2021].

²⁰⁴ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 120.

²⁰⁵ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 123.

práv, osobnej slobody, práva na prácu, vzdelanie, vlastníctvo či osobný život, bol v područí Nemeckej ríše a jej expanzívnej politiky, uskutočňoval protižidovské opatrenia a v spolupráci s nacistickým Nemeckom umožnil vyvraždenie desiatok tisícov Židov, občanov tohto štátu“.

Vytvorenie a odhalenie plastického zobrazenia hlavy radikálneho politika je znakom dodnes prítomného radikalizmu v slovenskej spoločnosti. *„Ľudácky kultúrny kód s jeho témami a argumentáciami, ktorého nositeľom bol aj ľudácky politický exil po roku 1945, si však svoje miesto v modernej politickej kultúre stále nachádza (a nájde). Ak nie ako relevantná strana či hnutie s koalíčným potenciálom, tak aspoň ako súčasť prebiehajúcich kultúrnych konfliktov v spoločnosti“.*²⁰⁶ Existencia tohto sociálne negatívneho javu je dôkazom prežívania extrémne nacionálneho zmýšľania v minoritnej časti slovenskej populácie.

²⁰⁶ HRUBOŇ, A., ŠUŠOVÁ-PRANDO, P. Ľudácka politická emigrácia, s. 129.

Použité zdroje a literatúra:

Monografie:

HOENSCH, Jörg Konrad. *Slovensko a Hitlerova východná politika*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2001, s. 231. ISBN 978-80-224-0693-2, 80-224-0693-7.

KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. Praha: Vydavateľstvo Anomal, 1992, s. 143. ISBN 80-900235-3-3.

ŠTELCER, Ivan. *Biela kniha III. diel*. Trenčín: Vydavateľstvo Ivan Štelcer, 1992, s. 281. ISBN 80-900537-1-8.

VONDRÁŠEK, Václav – PEŠEK, Jan. *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011, s. 733. ISBN 978-80-224-1224-7.

Štúdie v zborníkoch a časopisoch:

HRUBOŇ, Anton – ŠUŠOVÁ-PRANDO, Patrizia. Ľudácka politická emigrácia po roku 1945: Ideológia, štátoprávne predstavy, vízie nového geopolitického poriadku a kolektívnej bezpečnosti. In: *Politický exil zo Slovenska po februári 1948 v československom a východoeurópskom kontexte Studenej vojny*. Turany: Tlačiareň P+M, 2021, s. 111-132. ISBN 978-80-89694-99-0.

KUBÍK, Petr. Slovenský exil v Itálii 1945-1949. In: *Securitas imperii*, 2012, roč. 6, č. 2, s. 26-47. ISSN 2787-9348.

On-line zdroje:

ALOJZ MACEK. 2013 [online]. Borský Mikuláš [cit. 15. 11. 2022] Dostupné na: <https://www.borskymikulas.sk/alojz-macek.html>

Heslář věcný. 2019 [online]. Československé dokumentační středisko, o. p. s [cit. 15. 4. 2022] Dostupné na: <http://www.csds.cz/cs/projekty/24-DS/encyklopedie/2151-DS.html>

GREBÉRT ALVÉD. 2017 [online]. Národný cintorín Martin [cit. 15. 11. 2022] Dostupné na: <http://www.narodnycintorinmartin.sk/grebert-arved-1048>

Ďurčanský, likvidátor demokracie na Slovensku, sa narodil pred 110 rokmi. 2016 [online]. Dostupné na internete: Teraz.sk [cit. 18. 4. 2022] Dostupné na: <https://www.teraz.sk/magazin/ferdinand-durcansky-sa-narodil-pred-1/234075-clanok.html?mostViewedArticlesInSectionTab=2>

Správa z konferencie *Digital humanities* – *nástroje sprístupňovania historického* *dedičstva*

Matej Smida

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ochrana historického dedičstva a jeho sprístupňovanie či už odbornej, alebo laickej verejnosti je jedným z hlavných poslání historikov a archivárov. Sprístupňovanie písomného dedičstva rôznymi inovatívnymi spôsobmi bolo primárnym bodom konferencie s názvom *Digital humanities – nástroje sprístupňovania historického dedičstva*, prebiehajúcej 12. a 13. októbra 2022 v historických priestoroch Župného domu, v súčasnosti Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici. Spoluorganizátorom bola aj Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Táto konferencia a zborník abstraktov²⁰⁷, ktorý bol účastníkom k dispozícii, boli výstupom projektu APVV-19-0456 SKRIPTOR – inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rukopisov. Tvorba modelov automatickej transkripcie, ktoré boli predmetom viacerých príspevkov konferencie, je hlavným cieľom projektu SKRIPTOR. Na transkripciu historických rukopisných dokumentov slúži aplikácia s názvom *Transkribus*, ktorej cieľom je digitalizácia, prepis a editovanie historických dokumentov.

Výstupy hostí boli rozčlenené do dvoch základných blokov. V prvom bloku s názvom *Digital humanities* sa účastníkom ponúkol komplexný pohľad na digitalizáciu a modernizáciu elektronických služieb v pamäťových inštitúciách, ktoré boli na konferencii zastúpené (ako napríklad štátne archívy, Ústredná knižnica SAV, Slovenský banský archív a ďalšie). V rámci prvého bloku okrem iných profesor Juraj Šedivý reflektoval stav digitalizácie prameňov a docent Peter Labanc priblížil možnosti vyučovania *Digital humanities* v rámci štúdia historických vied. Druhý blok bol venovaný platforme *Transkribus* a v rámci neho jednotliví vystupujúci vo svojich výstupoch predstavili výsledky svojej výskumnej činnosti v spojení s platformou *Transkribus* na konkrétnych písomných prameňoch.

Svojím úvodným slovom otvoril konferenciu prof. PhDr. Dušan Katuščák PhD. Zhrnul v ňom účel konferencie, výskumné ciele projektu v spolupráci s platformou *Transkribus* a doterajšie úsilie o digitalizáciu písomných prameňov na Slovensku a v zahraničí.

Prvý referát z bloku *Digital humanities* s názvom *Digitalizácia a modernizácia elektronických služieb štátnych archívov v európskom kontexte* predniesla Mgr. Monika Péková a Dan Ryška z Ministerstva vnútra SR, v ktorom vykreslili význam a aktuálny stav digitalizácie v štátnych archívoch, pričom prezentovali aj národnú koncepciu rozvoja štátnych archívov s vyhlídkou do roku 2028 (vytvorenie podmienok na digitalizáciu archívnych obsahov, modernizácia bádateľní, zriadenie desiatich digitalizačných pracovísk s potrebnou technikou atď.).

²⁰⁷ MALINIÁK, Pavol – NAGY, Imrich (eds.). *Digital humanities : nástroje sprístupňovania historického dedičstva : zborník abstraktov*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2022, 73 s. Dostupné na: <https://repo.umb.sk/handle/123456789/39> [cit. dňa 20. 10. 2022].

Další výstup odprezentovala doc. Mgr. Ivona Kollárová PhD., pôsobiaca v Ústrednej knižnici SAV. Jej príspevok sa venoval digitalizácii historických zbierok v Ústrednej knižnici SAV a reflexii základných míľnikov vývoja digitalizácie v tejto inštitúcii.

Ing. Mgr. Juraj Michelík zo Špecializovaného pracoviska Slovenský banský archív predstavil fond Hlavného komorskogrofskeho úradu v Banskej Štiavnici a jeho digitalizáciu a význam samotného fondu pre historický výskum.

Referátom s názvom *Digitalizácia prameňov k dejinám Bratislavy* a predstavením jednotlivých fáz digitalizácie prameňov na Slovensku zúčastnených obohatil prof. PhDr. Juraj Šedivý, MAS, PhD, pôsobiaci na Katedre archívnictva a muzeológie FF UK v Bratislave. V referáte zároveň upozornil na problematiku rezortných databáz a chýbajúceho komplexného metaportálu, pričom porovnával jednotlivé pamäťové portály z hľadiska vyhľadávania prameňov k dejinám Bratislavy.

Zaujímavú tému *Možnosti, výhody, prínosy, prekážky a nástrahy vyučovania Digital humanities* v historických vedách otvoril doc. Mgr. Peter Labanc, PhD., ktorý zároveň vo svojom vystúpení priblížil niekoľko postrehov z príprav vysokoškolského vyučovacieho dvojsemestrálneho predmetu, začleneného do odporúčaného študijného programu na Katedre histórie a Katedre klasickej archeológie FF Trnavskej univerzity v Trnave, ktorého náplňou sú práve Digital humanities a jeho inovácie.

Konferenciu obohatil aj príspevok zahraničného host'a Zoltána Szatucseka z Maďarského národného archívu v Budapešti, ktorý sa venoval problematike digitalizácie prameňov, platforme *Transkribus*, jej prínosom, ale aj obmedzeniam, a taktiež možnostiam vývoja vlastného systému slúžiaceho na účely digitálnej transkripcie.

Mgr. Michaela Mikušková a Mgr. Lucia Nižníková z Univerzitnej knižnice UMB v Banskej Bystrici prezentujú tému *Využitie softvéru Transkribus na automatickú transliteráciu štyroch typov fonu štvorjazyčnej historickej tlače* zakončili prvý deň konferencie. Zároveň sa týmto referátom odštartoval druhý blok konferencie venovaný konkrétnejšej práci s platformou *Transkribus*.

Druhý deň konferencie otvoril profesor Dušan Katuščák, pôsobiaci v ŠVK a na Sliezskej univerzite v Opave, referátom na tému *Transkripcia historických dokumentov v kontexte Digital humanities*. Venoval sa aj niektorým konkrétnym výsledkom transkripcie dokumentov prostredníctvom projektu SKRIPTOR, metodologickému kontextu transkripcie v *Digital humanities* či globálnym trendom v oblasti dokumentácie v pamäťových a fondových inštitúciách, atď.

Príspevok s názvom *Automatická transliterácia rukopisnej kazateľskej tvorby Izáka Abrahamidesa (prvé modely, predpoklady ďalšieho postupu)* predniesol doc. PhDr. Pavol Maliniak, PhD., pracovník Katedry histórie FF UMB. Prítomných oboznámil s fázami transliterácie a výsledkami práce s jednotlivými modelmi v systéme.

S ďalším príspevkom vystúpila Bc. Klára Kováčová, študentka Ústavu bohemistiky a knihovníctva na Filozoficko-prírodovedeckej fakulte Sliezskej univerzity v Opave, ktorá sa zaoberala transkripciou v platforme *Transkribus* na príklade vzácnej kuchárskej knihy z druhej polovice 17. storočia. Samotný výskum bol aj súčasťou bakalárskej práce autorky.

Referát na tému *Automatická transkripcia historických prameňov obsahujúcich viac rukopisov na príklade kanonických vizitácií* predniesli v rámci tohto bloku Mgr. Martin Katreniak z Novohradského múzea a galérie v Lučenci a Mgr. Patrik Kunec, PhD. z Katedry histórie FF UMB. Na automatickú transkripciu v platforme *Transkribus* vybrali vizitačné protokoly z rokov 1756 a 1783, zložené z viacerých rukopisov. Hlavným cieľom výskumu bolo zistiť možnosti aplikovania

automatickej transkripcie na daný dokument a jeho špecifiká, ale aj zistiť chybovosť a pokúsiť sa dopracovať k jednotnému modelu, ktorý by vykazoval uspokojivé výsledky.

Nasledovalo vystúpenie PhDr. Ota Tomečka, PhD. z Katedry histórie FF UMB, ktorý sa venoval téme *Vytváranie modelu na automatickú transkripciu novolatinského rukopisu reambulačného protokolu Banskej Bystrice v prostredí platformy Transkribus*, ktorá bola použitá pri automatickej transkripcii dokumentu s názvom *Metales*. Hlavným výsledkom bolo vytvorenie modelu, ktorý je možné použiť na automatickú transkripciu daného dokumentu.

Nové možnosti digitálneho prostredia vo výskume dejín knižnej kultúry predstavila Mgr. Mária Bôbová, PhD., ktorá pôsobí v ŠVK v Banskej Bystrici. Objektom jej výskumu bol historický rukopisný katalóg cirkevnej knižnice Kňazského seminára sv. Karola Boromejského v Banskej Bystrici.

Automatickému rozpoznávaniu rukopisu J. M. Hurbana v platforme *Transkribus* sa venovala Mgr. Alica Kurhajcová, PhD. z Katedry histórie FF UMB. V rámci svojho referátu sa konkrétne venovala listom Jozefa Miloslava Hurbana. Autorka vo svojom referáte priblížila hlavné etapy práce, jednotlivé použité postupy, ale aj mieru chybovosti pri trénovaní modelu a stavom chybovosti v záverečnej fáze procesu.

Konferenciu zakončil svojím vystúpením jeden z hlavných organizátorov tohto podujatia, doc. Mgr. Imrich Nagy, PhD. z Katedry histórie FF UMB, ktorý sa venoval práci s Csákósovým katalógom korešpondencie Koháryovcov. Venoval sa aj nákladom na automatický prepis s € - konkrétnymi odhadmi pri transkripcii spomínaného katalógu, ktoré odhadol v rozmedzí 0,18 € - 0,33 € za spracovanú snímku.

Súčasťou konferencie bol spoločenský večer, kde si účastníci mali možnosť vymeniť skúsenosti z ich vedecko-výskumnej činnosti a nadviazať nové pracovné kontakty. V závere podujatia sa uskutočnila exkurzia do Digitalizačného centra SNG v Banskej Bystrici. Konferencia *Digital humanities – nástroje sprístupňovania historického dedičstva* zanechala pozitívny dojem a v rámci diskusií otvorila viacero tém ohľadom ďalšieho smerovania výskumu, sprístupnenia a využitia digitalizovaného písomného historického dedičstva.

Kanonické vizitácie 16. – 18. storočia v slovenských dejinách

Mgr. Adam Čuchor

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

LOPATKOVÁ, Zuzana. *Kanonické vizitácie 16. – 18. storočia v slovenských dejinách*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2021, 65 s. ISBN 978-80-568-0442-1.

Protokoly o vykonaní kanonických vizitácií patria medzi dôležité úradné pramene cirkevnej povahy. Tieto pramene sa snažia čo najpodrobnejšie reflektovať aktuálny dobový stav a podmienky v jednotlivých administratívnych obvodoch v krajine. Spísané úradné protokoly zaznamenávajú množstvo vzácných a hodnotných informácií. Zaznamenané dobové informácie sú veľmi dôležité pre viaceré vedné disciplíny, medzi ktoré patrí aj história a jej príbuzné odbory. V prostredí Uhorska sa s konaním kanonických vizitácií pravidelne stretávame až od 16. storočia.

V tejto recenzii by sme chceli predstaviť čitateľom zaujímavo spracovanú tému od historičky Zuzany Lopatkovej, ktorá dlhoročne pôsobí na Trnavskej univerzite. Možno konštatovať, že ide o kratší vysokoškolský učebný text, primárne určený ako pomôcka pre štúdium cirkevných dejín. Autorka sa vo svojom výskume aktívne zaoberá viacerými témami z oblasti cirkevných dejín. Učebný text vychádza ako výsledok projektu VEGA č.1/0451/20 o fenoménoch hradných panstiev a determinantoch ich hospodárskeho vývoja v novoveku. Cieľom publikácie je predstaviť štruktúru kanonickej vizitácie na príklade farnosti Smolenice.

Autorka začína prácu úvodom, v ktorom sa snaží uviesť čitateľa do širšej problematiky jej výskumu. Jadro učebného textu sa skladá celkovo z piatich častí. Prvá kapitola má za primárnu úlohu v stručnosti zrekapitulovať náboženské a politické dejiny Uhorska od vzniku nového náboženského prúdu až do osvietenskej činnosti kráľa Jozefa II. Zuzana Lopatková v tejto časti približuje vnútornú spoločensko-politickú situáciu v krajine na pozadí náboženských pomerov počas obdobia raného novoveku. Je na škodu, že táto časť predstavuje vďaka útržkovým informáciám iba najnutnejšie fakty o priebehu a existencii stavovských povstaní v Uhorsku. To isté platí aj o vydaných panovníckych nariadeniach či politicko-vojenských udalostiach, nevyhnutných pre lepšie pochopenie dobových pomerov, ktoré nenadväzujú na ďalšie časti práce.

Druhú časť považujeme za najvydarenejšiu z celého učebného textu. V tejto kapitole je vysvetlené, ako môžeme definovať kanonické vizitácie spolu s tým, prečo ich môžeme využívať ako úradné historické pramene o dobových pomeroch v jednotlivých oblastiach. Autorka v tejto časti vecne vysvetlila, aké súčasti podľa predpisu tvorili štruktúru kanonickej vizitácie.

Od tretej kapitoly sú všetky tri časti logicky prepojené. Zároveň poskytujú najdôležitejšie informácie pre čitateľa o vybraných cirkevných pomeroch v skúmaných lokalitách počas konania kanonických vizitácií na území Bratislavskej stolice. Tretia kapitola je najkratšou časťou celej práce, pretože ide o skúmanie náboženskej situácie v rokoch 1559 a 1564 na časti územia Ostrihomského arcibiskupstva. Zaujímavé je, že v týchto vizitačných protokoloch chýbajú informácie o živote vo farnosti.

Zhodným spôsobom Zuzana Lopatková vo štvrtej časti bližšie rozoberá dobový stav arcidiakonátu v 17. storočí pri skúmaní pomerov z rokov 1634, 1694 a 1695. V poslednej časti je

v krátkosti predstavená situácia Bratislavského arcidiakonátu v 18. storočí. Hoci sa z textu dozvedáme, že vizitácie podľa protokolov prebiehali opakovane v rokoch 1714, 1731, 1756, 1761 a 1782, táto časť môže pôsobiť na čitateľa chaoticky ako nedokončená. Hlavným dôvodom je, že sa autorka musela obmedzovať vzhľadom na rozsah témy iba na vybrané informácie z vizitácie konanej v roku 1782 v Smoleniciach.

Vo štvrtej a piatej časti učebného textu sa nachádzajú aj vybrané odstavce pôvodných protokolov o konaní vizitácií v latinčine.

Keďže sme oboznámení s mnohými štúdiami a predošlou vysokoškolskou učebnicou od Zuzany Lopatkovej, predstavenú publikáciu žiaľ nepovažujeme za jednu z vydarenejších prác od tejto autorky. Posudzovaná vysokoškolská učebná pomôcka má totiž viacero výraznejších nedostatkov. Vzhľadom na to, že ide o pomerne krátky učebný text pre študentov, uvedieme iba pár nedostatkov. Upozorňujeme čitateľa, že účelom tejto recenzie nie je znevažovať odbornosť autorky, ani podhodnocovať výsledky vyplývajúce z jej práce.

Za najvhodnejšie nepovažujeme napríklad ani samotné zvolenie pomenovania titulu pre publikáciu, a to najmä z dôvodu, že sa autorka zaoberá až v troch kapitolách vizitáciami výlučne z malého územia, ktoré tvoria väčšinu informácií v jadre. V texte sa síce snaží Lopatková interpretovať mnohé informácie na širšie územie Uhorska (hlavne dnešného Slovenska), avšak sú získané väčšinou iba z vizitácií na území Bratislavského arcidiakonátu. Čitatelia sa z textu postupne voľným spôsobom dozvedajú, že vizitácie na území Bratislavskej stolice totiž nemuseli prebiehať počas 16. – 18. storočia úplne totožným spôsobom ako v ostatných častiach dnešného Slovenska. Nedostatkom je tiež fakt, že publikácia obsahuje obrovské množstvo gramatických a stylistických chýb, ktoré výrazne uberajú na kvalite a výpovednej hodnote skúmaného kratšieho učebného textu. Predovšetkým ide o malé začiatkové písmená nových viet, ktoré sa vyskytujú vo všetkých kapitolách. Je to zarážajúce najmä z dôvodu, že text posudzovali až dvaja nezávislí recenzenti. Vzhľadom na veľký počet chýb sa domnievame, že pravdepodobne neprešiel celý text žiadnou dodatočnou jazykovou úpravou.

Ďalšou avšak omnoho väčšou nevýhodou je to, že Lopatková v práci nesprávne používa pre označenie nepriateľskej armády Osmanskej ríše spopularizovaný termín *Turci*. Dnes s určitosťou vieme, že osmanské vojská neboli v období 16. až 18. storočia ani zďaleka zložené iba z tureckých bojovníkov. Posledným výrazným nedostatkom je, že sa autorke na úkor obmedzeného rozsahu práce nepodarilo zahrnúť do poslednej kapitoly všetky dostupné informácie o vizitáciách, ktoré pôvodne chcela. Namiesto toho sa v texte nachádzajú úryvky spolu s odkazmi na vybrané staršie práce, kde sa čitateľ môže dočítať viac informácií o skúmanej téme. Na konci predloženej práce, tiež z neznámeho dôvodu, chýba akékoľvek ukončenie v podobe záveru, ktorý by v krátkosti zhrnul všetky zistené poznatky, prípadne metodológiu a naplnenie cieľa.

Na obranu autorky a jej úsilia však chceme podotknúť, že napriek vyššie uvedenému má učebný text aj niekoľko výhod, za ktoré určite stojí si predstavenú prácu prečítať. Výhodou je, že samotné preštudovanie textu zaberie akémukoľvek čitateľovi iba pár hodín. Autorka taktiež používa jednoduché termíny, ktoré umožňujú porozumieť textu bez výraznejších problémov. Učebné skriptum je taktiež prínosné okrem zhrňujúcich informácií tým, že obsahuje podrobný zoznam literatúry a edícií prameňov, z ktorých Lopatková vychádzala. Týmto zoznamom je poskytnuté ucelenejšie uvedenie do skúmanej témy. Domnievame sa, že tento zoznam dozaista pomôže mnohým študentom alebo bádateľom v ich ďalších prácach. Autorka tiež podáva zaujímavým spracovaním práce novší pohľad na skúmanú tému, čo je na primárne oboznámenie sa s vizitáciami pred začatím výskumu veľmi vhodné a užitočné.

Odbojové aktivity vojvodinských Slovákov v rokoch 1938 – 1941

Mgr. Adam Čuchor

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

DRUGA, Ondrej (ed.). *Odbojové aktivity vojvodinských Slovákov v rokoch 1938 – 1941*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum; Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2021, 268 s. ISBN 978-86-87947-54-2; 978-86-7103-558-3.

Publikácie o živote a pôsobení dolnozemskej Slovákov patria v modernej slovenskej historiografii medzi menej prebádané témy historikov. Ide však o oblasť výskumu, ktorá môže mnohých čitateľov veľmi obohatiť o viaceré informácie a udalosti z dejín, pričom stále dokážu prinášať nové poznatky. Deje sa to však už niekoľko rokov pomalším tempom, najmä z dôvodu, že v modernej spoločnosti na Slovensku chýba väčšia informovanosť, ktorá by viedla k záujmu o hlbšie spracovanie danej problematiky. Preto na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici pôsobí *Centrum pre výskum dejín a kultúry dolnozemskej Slovákov*. Vďaka tomu Katedra histórie zaviedla výučbu modulového predmetu *dejiny zahraničných Slovákov*, čím propaguje vydané informácie o činnosti a dejinách Slovákov žijúcich v zahraničí.

Touto recenziou by sme chceli predstaviť pomerne zaujímavú publikáciu o odbojových aktivitách Slovákov na území Juhoslávie. Predstavená publikácia vyšla tlačou počas roku 2021 ako siedmy zväzok edícií doktorských dizertácií. Presnejšie išlo o úspešne obhájenú dizertačnú prácu, ktorej autorom je absolvent doktorandského štúdia slovenských dejín Ondrej Druga. Autor sa už od svojich študentských čias venoval predovšetkým pôsobeniu a dejinám vybraných Slovákov na území Vojvodiny v Srbsku.

Celá recenzovaná publikácia bola vydaná v neprepracovanej štruktúre záverečnej práce, ktorú autor vydal s finančnou podporou *Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí*. Vydaná publikácia vznikla pravdepodobne, podľa údajov z jej dvoch abstraktov, ešte počas roku 2017, pričom obhájená bola až v júni 2019. Do publikácie autor zahrnul presnú kópiu svojej záverečnej práce, ktorá obsahuje podľa abstraktov aj neupravený počet 174 strán. Okrem toho, sa v práci objavilo aj podakovanie, predhovor či zoznam skratiek.

V úvode sa autor snažil priblížiť problematiku výskytu komunít dolnozemskej Slovákov, ktorí obývali autonómnu oblasť dnešného Srbska (Vojvodinu), kedy ešte nepociťovali potrebu aktívne sa odlišovať od iných komunít na tomto území. Taktiež do úvodu Druga zahrnul aj doterajší stav spracovania problematiky, spolu s metodológiou a štruktúrou záverečnej práce. Zámerom záverečnej práce bolo podľa autora skúmať akékoľvek prejavy odbojovej aktivity u Slovákov na podporu existencie Československej republiky. Ondrej Druga ohraničil časovo tento výskum od anšlusu v Rakúsku od marca v roku 1938 až do pádu Juhoslávie v apríli počas roku 1941.

Publikácia mala veľké ambície v podobe množstva stanovených cieľov výskumu. Hlavným cieľom práce bolo priblížiť a analyzovať aktivity vojvodinských Slovákov na pomoc Československu, spolu s podporou československého protifašistického odboja v období, keď ich výrazne ohrozovalo nacistické Nemecko. V celej publikácii sa však sledovali predovšetkým finančné a materiálne zbierky ako súčasť hmotnej podpory, ďalej priebeh slovenskej vojvodinskej

tlače pri stanovisku protifašistickej a protil'udáckej orientácie, spolu s priamym zapojením sa v komunite do odbojovej činnosti. Ďalšími špecifickými cieľmi boli sledovanie organizácie manifestačných, zbierkových a dobrovoľníckych aktivít v prospech Československého odboja spolu so zhodnotením priameho zapojenia vojvodinských Slovákov do odbojového hnutia prostredníctvom organizačnej, kuriárskej, sabotážnej, informačnej a politickej činnosti. Špecifikom práce bolo aj to, že autor si zacielením skúmať vzťah inteligencie s radovými členmi vojvodinskej slovenskej komunity voči frakciám československého odbojového hnutia a prvému samostatnému zriadeniu Slovenska. Posledným cieľom práce bolo zhodnotenie obsahovo-ideového zamerania informácií v slovenskej vojvodinskej tlači o Československých nástupníckych štátoch, o Nemecku, a o spôsobe informovania jednotlivých frakcií česko-slovenského odbojového hnutia.

Jadro práce bolo zložené celkovo z piatich hlavných kapitol. Tieto kapitoly sa ešte bližšie rozdelili na mnohé podkapitoly podľa potrieb zamerania práce. Všetkých päť celkov má logickú nadväznosť a boli medzi sebou čiastočne prepojené. Autor rozdelil prvú kapitolu na sedem krátkych podkapitol. Možno konštatovať, že prvá kapitola mala za primárnu úlohu predstaviť čitateľovi pôsobenie Slovákov vo Vojvodine od ich príchodu ako kolonistov až do Anšlusu Rakúska počas marca 1938. Preto bola pomenovaná *Vojvodinskí Slováci v medzivojnovom období*.

Druhá kapitola sa skladá zo šiestich podkapitol, ktoré sú prevažne kratšieho rázu. V tejto kapitole sa autor výhradne venoval najkratšiemu časovému obdobiu od anšlusu Rakúska až po Viedenskú arbitráž. Druhá postupne v druhej kapitole analyzoval rôzne existujúce druhy aktivít, ktoré konali Slováci v prospech Československa vo Vojvodine. Bližšie boli predstavené rôzne finančné zbierky, podujatia pre propagačnú činnosť a demonštrácie, organizovanie dobrovoľníkov a prípravný plán evakuácie detí z Československa, ktorý sa však nezrealizoval. V tejto časti nás najviac zaujalo sledovanie slovenskej vojvodinskej tlače pri rôznych reakciách na autonomistické a politické udalosti v Československu. Dialo sa to práve z dôvodu, že tlač bola rovnako ako väčšina Slovákov v tomto období priamo alebo nepriamo naďalej verná myšlienke jednotného Československa a výrazne negatívne vnímala samostatné slovenské národné povedomie. V poslednej šiestej podkapitole autor samostatne zhodnotil celé obdobie tejto kapitoly.

Druhá sa v tretej kapitole, ktorá sa skladala zo štyroch častí, podrobne zaoberal obdobím po Viedenskej arbitráži až do vypuknutia druhej svetovej vojny. Autor si všímal prevažne propagačné aktivity spolu s reakciami na udalosti, ktoré viedli k postupnému rozloženiu Československa. Z tohto dôvodu sa Druhá vo výskume zamerala podrobne na začiatky spolupráce vojvodinských Slovákov s československým odbojovým hnutím v Juhoslávii. Na škodu bolo, že na ovplyvňovanie politického názoru komunít, v duchu zachovania idey československého jednotného národa, sa v tom období využívala predovšetkým miestna tlač, kým iné aktivity podľa rozsahu boli v čiastočnom úzadí. Autor sa v tretej podkapitole snažil verne zachytiť počiatok odbojového hnutia od jeho vzniku, pričom priblížil vzťahy Čechov a Slovákov v Juhoslávii po rozpadaní Československa. Za zmienku tiež stoja viaceré politické aktivity, akými boli napríklad konanie Slovenských národných slávností či fungovanie Československého zväzu, ktoré viedli k vytvoreniu živšieho spojenia medzi opozično-odbojným hnutím v Juhoslávii s územím bývalého Československa a odbojovými skupinami v západnej Európe. V záverečnej podkapitole tretej časti Druha v krátkosti zhrnul odbojovú činnosť pred začiatkom druhej svetovej vojny.

Podobným spôsobom autor pristupoval vo výskume aj pri štvrtej kapitole. Sledoval prevažne aktivity dolnozemskejších Slovákov od nástupu druhej svetovej vojny až do pádu Francúzska v júni 1940. Išlo pritom o najrozsiahlejšiu kapitolu práce, ktorá bola rozdelená iba na tri podkapitoly. Druhá v tejto kapitole sledoval politické udalosti z viacerých perspektív,

prostredníctvom regionálnej tlače Slovákov v Juhoslávii, ďalej cez zriadenie veľvyslanectva v Belehrade, až po vytvorenie utečeneckej cesty zo Slovenska na Balkán. Čitateľovi boli v tejto časti obšírne priblížené hlavné osobnosti dolnozemsých Slovákov, ktoré aktívne pôsobili v odbojovom hnutí. Dozvedeli sme sa o existujúcom pôsobení vojvodinských Slovákov v Paríži spolu s rôznymi odbojovými aktivitami, akými boli i finančné zbierky s doručovacími aktivitami po Dunaji. Posledná podkapitola zhŕňa všetky druhy aktivít v skúmanom období.

Piata kapitola publikácie skúmala aktivity od porážky Francúzska až do oficiálnej kapitulácie Juhoslávie, ktorá sa uskutočnila dňa 17. apríla 1941. Zámerom autora bolo priblížiť čitateľovi celú záverečnú fázu odboja u vojvodinských Slovákov. V prvej podkapitole autor načrtol rôzne aspekty, ktoré vyplývali zo zhoršenej situácie predovšetkým pre mnohých predstaviteľov československej emigrácie a ich aktivít. Druhá podkapitola sa zaoberala zvýšenou podporou aktivít u dolnozemsých Slovákov. Za najzaujímavejšie pokladáme informácie o československej odbojovej činnosti v Juhoslávii, získané na základe rôznorodých materiálov z Nemecka a zo Slovenska, ktoré viedli pri páde krajiny k čiastočnému odchodu mnohých československých občanov z Juhoslávie. Autor v tretej podkapitole veľmi stručne zhrnul viaceré aktivity vo vybranom období. V poslednej podkapitole bol čitateľovi priblížený životný osud vybraných významných predstaviteľov odboja v Juhoslávii na okupovanom území. Predstavitelia odboja, ako Bulík, Struhárik, Sirácky, Topol'ský a Čaják, skončili zadržaní, kým Štarke mal od nového režimu zákaz slúžiť bohoslužby po slovensky. Ostatní dvaja významnejší predstavitelia Šul'an a Čaplovič vstúpili do československej zahraničnej armády.

V závere práce autor bližšie zhodnotil kompletné dosiahnuté výsledky svojej práce. Za dlhším záverom nasledovalo v anglickom jazyku takmer trojstranové resumé. Na konci práce sa nachádzal rozsiahly zoznam prameňov a literatúry, z ktorých Druga zhotovil svoj výskum. Ako vhodné vnímame to, že autor vydanej publikácie vytvoril zoznam literatúry a prameňov. Samotný zoznam bol rozdelený na štyri kategórie ako archívne fondy, dobové periodiká, literatúra a iné zdroje. Týmto zoznamom bolo okrem iného preukázané, že Druga má naozaj dobrý prehľad o skúmanej téme. Domnievame sa, že tento zoznam môže ešte pomôcť mnohým bádateľom v ich ďalšom smerovaní, vzhľadom na nedostatok literatúry podobného druhu.

Celkovo možno konštatovať, že jadro publikácie pôsobilo po celý čas čítania veľmi dobrým a odborným dojmom. Väčšina vedeckých informácií bola podľa nášho názoru prijateľne zakomponovaná do stavby textu a má tiež významnú výpovednú hodnotu o situácii Slovákov v Juhoslávii počas rokov 1938 až 1941. Autor si dal tiež obrovskú námahu aj vo výskume pri heuristike, a to najmä pri skúmaní a hľadaní archívnych prameňov z územia Srbska, Slovenska a Česka. Navyše, sám autor uviedol, že situácia v archívoch v jednotlivých krajinách bola na individuálnej úrovni a často ešte nespracovaná. Predstavená publikácia sa až v sedemstoosemdesiaticoch prípadoch odvolávala na poznámku pod čiarou s odkazom alebo bližším vysvetlením myšlienok autora.

Jedným z menších nedostatkov práce je to, že všetky podkapitoly mali pomerne často individuálny rozsah, ktorý býval často nepomerný k množstvu obsiahnutých myšlienok, ktoré Druga do častí zahrnul. Ďalším nedostatkom bolo to, že napriek celkovému rozsahu a odbornosti kvality textu, sa v posudzovanej práci vyskytlo niekoľko drobných gramatických a štylistických chýb. Nakoľko ich nebolo veľa, uvedieme iba pár prípadov. Napríklad na strane číslo 148 sa nachádzal vo vete preklep. Išlo o slovo *hlave* namiesto slova *hlavne*. Ďalej v treťom riadku na strane číslo 211 sa vyskytlo dvakrát slovo *vyplatiť*, ktoré sa, podľa stavby vety, dozaista javí ako nadbytočné. V zozname použitých prameňov a literatúry na strane číslo 264 sa vyskytli, pravdepodobne omylom, tučným písmom označené neúplné tri slová z celého názvu pri jednom odkaze na databázu.

Vedeli ste, že...?

Azda nikomu z nás nie je cudzí známy okrídlený výraz „*Pyrhovo víťazstvo*“. Opomenúc bitku proti Rimanom okolo roku 280 pred naším letopočtom, sa tento staroveký epírsky kráľ Pyrhos do histórie zapísal nejedným veľkolepým víťazstvom pri dobývaní svojich nepriateľov. Jeho osud už však skončil menej slávne. Zomrel v roku 272 p. n. l. po tom, čo mu počas slávnostnej prehliadky novodobytého mesta Argos padla na hlavu tehla.

ŠVIHRAN, L. *Absurdity dejín*. Bratislava: Perfekt, 2017, s. 10 – 11. ISBN 978-80-8046-867-5.

K jedným z prvých konfliktov ohľadom vlastníckych práv došlo v Írsku vo včasnom stredoveku. Misionár svätý Kolomba počas svojich štúdií zobral biskupovi Finnianovi žaltár a skopíroval ho. Keď sa táto skutočnosť odhalila, kráľ Darmait ho donútil dať kópiu Finnianovi so slovami: „*Každej krave mláďa, každej knihe kópiu*“.

CAHILL, T. *How the Irish Saved Civilization*. New York: Anchor Books, Doubleday, 1996, s. 246. ISBN 0385418493.

Cirkevné dejiny sú plné zaujímavých zvrátov. Začiatkom 16. storočia sa kresťanský svet ocitol na pokraji krízy, ktorá v neskorších rokoch viedla k jeho rozdeleniu na 2 veľké protipóly – rímskokatolícku a protestantskú. Jedným z výrazných obrancov „*pravej katolíckej viery*“ bol aj anglický kráľ Henrich VIII. Po tom, čo mu po vystúpení proti Martinovi Lutherovi v roku 1521 udelil pápež Lev X. titul *Obranca viery*, by len málokto čakal, že sa verný kráľ obráti proti Rímu. Napätie eskalovala odmietavá odpoveď pápeža Klementa VII. na Henrichovu žiadosť o rozvod s Katarínou Aragóňskou. Keďže stanovisko svätopeterského stolca ostávalo nemenné, *Obranca viery* vyhlásil v roku 1534 odchod spod pápežskej autority a svoj úrad ustanovil za hlavu novej – Anglikánskej cirkvi.

ŠVIHRAN, L. *Absurdity dejín*. Bratislava: Perfekt, 2017, s. 29. ISBN 978-80-8046-867-5.

Počas stredoveku sa vo vidieckom a mestskom prostredí sústredovalo všetko spoločenské dianie hlavne v okolí kostola a cintorína. V tomto období môžeme pozeráť na cintorín ako na akúsi obdobu námestia. Cintorín slúžil aj ako verejné priestranstvo, ľudia si častokrát stavali príbytky na území cintorína, deti sa tu hrávali hry, mladé páry tu mávali milostné schôdzky, konali sa tu trhy, zábavy a čapovalo sa tu víno a pivo. Cintorín sa prestal využívať ako verejné priestranstvo až v 17. storočí.

ARIÉS, P. *Dějiny smrti*. Praha: Argo, 2020, s. 764. ISBN 9788025732519.

Pieseň „*Na Kráľovej holi*“ pozná asi každý Slovák. Čo si však málo ľudí pri tejto pesničke uvedomí, je fakt, že táto pesnička pekne poukazuje na to, ako sa kedysi konal a vnímal pohreb slobodného mládenca alebo slobodnej dievčiny. Pohreb slobodnej dievčiny alebo slobodného mládenca niesol znaky svadby. Nebohého oblekli do svadobných šiat, sprievod niesol typické veci pre tradičnú svadbu ako napríklad veniec, jablko, svadobnú zástavu a zlomenú sviečku, ktorá mala symbolizovať preťatý mladý život. Rovesníci zomrelého boli oblečení ako svadobná družina a za rakvou, ak išlo o mladého chlapca, išla jeho priateľka alebo príbuzná oblečená vo svadobných šatách. V pohrebných plačoch bývala častokrát smrť prirovnávaná ku mladej žene, čo tiež

poukazuje na prepojenie pohrebu a svadby. Dôvod, prečo pohreb slobodných mladých ľudí vyzeral takto, vyplýva zo starej predstavy, že aj mŕtvi potrebujú mať uspokojené svoje telesné potreby. Zároveň mal takýto pohreb zabezpečiť pokoj zomrelému a zabrániť tomu, aby sa po smrti stal revenantom a začal škodiť príbuzným. Dodnes v niektorých lokalitách pochovávajú nevydatých mladých ľudí v svadobných šatách.

Úmrtie. In: **STOLIČNÁ, R. (ed.). Slovensko kontexty ľudovej kultúry.** VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava 2000, s. 381. ISBN:80-224-0646-5.

Uzatváranie politických sobášnych dohôd v rámci jednotlivých kráľovských dynastií nie je pre nás žiadnou novinkou. Vidina vzájomného prepojenia s cieľom upevnenia postavenia vlády jednej rodiny predstavovala v minulosti jasný smer v sobášnej politike monarchov. Výnimkou nebol ani sobáš cisára Leopolda I. Ten sa v roku 1666 oženil so svojou sesternicou a zároveň neterou Margarétou Teréziou, známou z obrazov španielskeho dvorného maliara Diega Velázqueza. Kuriozitou vzťahu z dnešného pohľadu môže byť fakt, že španielska infantka svojho o jedenásť rokov staršieho manžela počas celého trvania zväzku adresovala oslovením „strýčko“.

RADY, M. Habsburgovci: Vzostup a pád svetovej veľmoci. Bratislava: Slovart, 2021, s. 177. ISBN 978-80-556-5395-2.

V období neoabsolutizmu počas rokov 1853–1854 došlo v Habsburskej monarchii k nahradeniu slovenských byrokratov českými byrokratmi z Predlitavska. Dôvodom tejto zmeny mala byť skutočnosť, že slovenská administratíva nebola pripravená na toľko nových úradných povinností, ktoré v tej dobe pribudli. Medzi maďarskou opozíciou sa šírila propaganda, že Slováci nerozumejú českým úradníkom a bolo by dobré, keby boli nahradení maďarskými. Pravdou však bolo, že Slováci českým úradníkom rozumeli, problém však spočíval v odbornej terminológii, a to kvôli nízkej vzdelanosti na Slovensku v danej dobe.

KOVÁČ. D. – KOWALSKÁ. E. – ŠOLTÉS. P. a kol. Spoločnosť na Slovensku v dlhom 19. storočí. SAV, Bratislava, 2015, s. 282 – 333. ISBN 978-80-224-1478-4.

Semafor píše dlhšiu históriu ako samotné autá. Jeho vynájdenie predbehlo vynájdenie auta o desiatky rokov. Prvý semafor bol totiž namontovaný v roku 1868 na pešom moste Westminster Bridge pred londýnskym Westminsterským palácom železničným inžinierom Johnom Peakom Knightom. Tento semafor bol vyhotovený na princípe železničnej signalizácie s pripevnenými ramenami, ktoré manuálne dvíhal policajt, na vysoký stĺp. Zdvihnuté ramená slúžili na zastavovanie vozov ťahaných koňmi a umožňovali prejsť cez cestu chodcom, zvesené ramená zastavovali chodcov a prechod umožňovali vozom. V noci boli ramená semafora sprevádzané farebnými plynovými lampami. Ak svietila červená, znamenalo to „stoj“, ak zelená, znamenalo to „opatrne“. Aj napriek tomu, že farebné plynové lampy na semafore boli prínosným vynálezom, pretože v noci slúžili na zviditeľnenie premávky, v noci z 2. na 3. januára 1868 spôsobili tragédiu. Jedna totiž vybuchla a zabila policajta, ktorý semafor obsluhoval.

GARNER, T. – BELEŠOVÁ, M. História automobilov. In: *Pravdivá história*, 2021, roč. 5, č. 6, s. 66 – 71. ISSN 2585-769X.

Asi každý rodák z Banskej Bystrice má aspoň predstavu o tom, kde sa nachádza Štadlerovo nábrežie. Teofil Štadler bol podnikateľ, cirkevný dozorca, cirkevný a mestský mecenáš, kráľovský dozorca, dvorný poradca, spolumahajiteľ Harmaneckých papierní a člen župného zastupiteľstva v 19. storočí. Bol jedným z najbohatších občanov Banskej Bystrice, no zároveň neváhal podeliť sa

so svojím bohatstvom. Jeho najznámejší dar zaznamenávame v roku 1902, kedy daroval 17 000 korún na vybudovanie Hronského nábrežia od kolkárne po Národnú ulicu, a tiež postavenie mosta k železničnej stanici. Pri preberaní tohto daru sa mestský magistrát zaviazal, že miesto bude niesť jeho meno.

OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, S. Teofil Štadler banskobystrický cirkevný a mestský mecenáš. In: *Bystrický Permon*. 2003, roč 1, č. 3, s. 7. Dostupné na internete:

<https://www.permonrevue.sk/wp-content/uploads/2015/08/BP2003-04.pdf>

